

Familierådgivning

En social intervention i familiers hverdagsliv

Sociale interventionsstudier

Forfatter: Lærke Marie Lyndelse

Roskilde Universitet

Vejleder: Pernille Juhl

01.06.2021

Antal anslag: 151.909

Abstract

Based on the thesis' problem formulation: *What understanding of problems and change underlies family counselling according to the Service Act (Serviceloven) §11.3, and what significance do children and parents experience it has for problems in everyday life?* this thesis examines how family counselling as an intervention becomes a part of the family's everyday life and how it affects other parts of the family's everyday life. The thesis' analytical points are based on an empirical study based on observations and interviews of six families who are affiliated with Familiehuset. In summary, it is concluded that the understanding of problems and change that underlies family counselling is based on an understanding of families' problems that does not take into account the complex reality of everyday life. This can be seen as an expression of the fact that family counselling is a preventive effort, and of a political desire for a targeted and measurable effort. Furthermore, it is concluded that the family counselling's understanding of problems and change has the significance that children and parents experience a lack of connection between the family counselling's inward-looking efforts and the many different problems that arise in relation to the family's everyday life externally. In addition, both children and parents experience that the responsibility for solving the problems is placed with the parents, who are made the target group for the efforts provided by the family counselling, while the children are only sporadically involved and the other parties are left out. The thesis is rounded off with a discussion of how knowledge about families' everyday lives can contribute to and qualify the social intervention that family counselling constitutes.

Indholdsfortegnelse

Kapitel 1: Problemfelt	5
Problemformulering	9
Forskning i børne- og familieområdet	9
Kapitel 2: Kritisk psykologi som teoretisk fundament	13
Deltagelse i sociale praksisser	14
Menneskers konfliktuelle livsførelser	15
Førstepersonsperspektivet – sætter fokus på grunde	17
Kapitel 3: Metodologi og metode	19
At skabe kontakt til familierne	19
Et undersøgelsesdesign med fokus på hverdagslivet	21
Interviews om hverdagslivet	22
Livsforminterview	23
Observation af hverdagslivet	25
Etiske overvejelser	27
Specialets videnskabelig kvalitet	27
Kapitel 4: Analyse	29
Del 1: Familierådgivningens rammer	30
Hvem retter familierådgivning sig mod?	30
Delkonklusion på 1. del af analysen	32
Del 2: Problematikker i hverdagslivet	34
Hvorfor familierådgivning?	34
Familierådgivningens betydning for familien	36
Samarbejdet med skolen	38
At opgive samarbejdet	41

Organisering og koordinering af hverdagslivet udadtil	43
Skole-hjemsamarbejdet vedrørende Frigga	43
Er farfar en del af "familien"?	44
Delkonklusion på 2. del af analysen.....	47
Del 3: Simple problemer kontra komplekse problemer.....	48
Familierrådgivningens problem- og forandringsforståelse og dens betydning for børn og forældre	48
Læring fra hverdagslivet	50
Delkonklusion på 3. del af analysen.....	51
Kapitel 5: Konklusion.....	53
Specialets analytiske pointer og perspektiverende betragtninger	53
Vurdering af specialets metodiske tilgang og videnskabelig kvalitet	55
Referenceliste	56
Hjemmesider:.....	59
Bilag	60

Kapitel 1: Problemfelt

”Jeg oplever, at det kan være svært at inddrage børnene. Vi skal også tage afsæt i en handleplan, hvor det ofte fremgår, at vi skal have fokus på at hjælpe forældrene med at forstå de her børn og hvad de bøvler med.”

I dette citat udtrykker en familiekonsulent fra det kommunale familiehus (fremadrettet kaldet Familiehuset), der har været udgangspunkt for specialets empiri, hvordan hun oplever, at familierådgivning er forbundet med nogle særlige måder at handle og hjælpe familier på, som er baseret på samtaler med forældrene (Bilag 2: Mødenotater). Jeg er nysgerrig på, hvordan den sociale intervention, som familierådgivningen udgør, skal virke og får betydning i familiers hverdagsliv. Hvorfor er det svært at inddrage børnene, og hvordan hjælper familierådgivningen forældre med at ”forstå” deres børn? Med afsæt i denne undren undersøger dette speciale, hvilke særlige problemforståelser, der ligger til grund for familierådgivning, og hvordan familierådgivningen søger at løse familiens problematikker.

For at forstå det børnesyn, dvs. den måde hvorpå forældre og Familiehusets konsulenter ser og arbejder med det enkelte barn, må udviklingen af det samfundsmæssige børnesyn tages i betragtning. Ved at afdekke baggrunden familierådgivningens og de voksnes – forældre og konsulenter – børnesyn, får jeg et udgangspunkt for at kunne forstå deres problem- og forandringsforståelser. Dette er vigtigt, fordi voksnes børnesyn har betydning for, hvordan problematikker forstås og samtidig også måden, hvorpå problematikker løses jf. ovenstående citat fra familiekonsulenten. Derfor er et tilbageblik på det historiske og samfundsmæssige syn på barnet relevant set ud fra et historisk-dialektisk materialistisk perspektiv.

Der har i det 20. århundrede frem til 1960’erne overordnet set været en opfattelse af, at mennesket bedst kunne forstås isoleret og afskåret fra sit hverdagsliv (Sommer, 2004a:36-38). På baggrund af dette menneskesyn så man således børn som rene tavler¹, og samtidig var det faglige børnesyn præget af et *skrøbeligheds-paradigme*, hvilket betød, at børn ansås for værende nogen, der udelukkende skulle beskyttes og passes på (Sommer, 2004a; Warming, 2011). Den forskningsmæssige tilgang til børn (og mennesker generelt) bar præg af det daværende menneskesyn, og det betød, at forskere undersøgte og forholdt sig til børn ud fra kliniske og psykoanalytiske synsmåder, hvorfor det psykopatologiske børnesyn dominerede (Sommer, 2004a:36, Warming, 2011:35-36). Psykologisk forskning i denne periode blev derfor oftest udført i laboratorier under kontrollerede forhold, og ikke gennem studier hvor barnet eller mennesket befandt sig i sine vanlige omgivelser. Flere har kritiseret dette børnesyn for at være for deterministisk (Sommer, 2004a; Juul,

¹ Rene tavler (tabula rasa) henviser til den erkendelsesteoretiske idé om sjælen som en ubeskrevet tavle, som erfaringer efterhånden hæfter sig på (Den Store Danske).

2014), og i et forsøg på at gøre op med denne psykologiske forskningstilgang udvikledes kritisk psykologi (Holzkamp, 2013; Dreier, 2008), som fokuserer på menneskets hverdagsliv og dialektiske forhold til omverdenen. I *Kapitel 2: Kritisk psykologi som teoretisk fundament* vil jeg komme nærmere ind på, hvordan den kritiske psykologiske teori og dens begreber om hverdagslivet bidrager til specialets undersøgelse.

Børnesynet ændrede sig med et paradigmeskifte i 1960'erne, hvilket betød, at børn i højere grad blev anset for værende fleksible og have nemmere ved at tilpasse sig forskellige omstændigheder. I dette børnesyn beskrives barnet som *det resiliente barn* (Sommer, 2004a:37). Forståelsen af barnets resiliens skabte nye betingelser: "*Det nye faglige syn anerkender således stadigvæk, at der er grænser for børns fleksibilitet og tilpasningsevne. Men potentialet til forandring er til stede sammen med de ressourcer hos børn, der i samspil med miljøet kan ændre udviklingens kurs gennem livsforløbet.*" (Sommer, 2004a:37). Den nye forståelse af barnet var således, at det kunne håndtere og udvikle sig i forskellige livsbetingelser, hvilket også betød, at man i stigende grad begyndte at anskue barnet ud fra et mere subjektivt perspektiv med rettigheder, ønsker og særlige behov (Warming, 2011; Sommer 2004a, 2004b).

Den nye opmærksomhed rettet mod barnets perspektiv og på dets rettigheder kom bl.a. til udtryk i 1989, hvor FN's generalforsamling vedtog konventionen om Barnets Rettigheder, som havde til formål at sikre og beskytte børn (Børnerådet A; Strandbu, 2011:12). Børnekonvention bærer både præg af den tidligere opfattelse af barnet som værende skrøbeligt, men samtidig er den også et udtryk for, at man i 1989 anså barnet for at være andet og mere end blot en ren tavle. Børnekonventionen kan således ses som et eksempel på det, som Hanne Warming betegner som dobbelthed og konfliktualitet i børnesynet (Warming, 2011:30), da børn på den ene side stadig betragtes som nogen, der skal passes på og beskyttes fra omverdenen, og samtidig som nogen, der har deres egne oplevelser, holdninger og meninger, hvorfor de har ret til at blive inddraget og deltage i beslutninger vedrørende deres eget liv.

I Danmark er der også en lang tradition for at (forsøge på at) inddrage børn i egen sag og skabe rettigheder for børn, bl.a. gennem Børnerådet, der blev oprettet i 1994 (Børnerådet B). Børnekonventionen og Børnerådet er initiativer, som begge afspejler endnu et paradigmeskifte til det, som kaldes *kompetenceparadigmet*. Fra midt i 90'erne og frem til i dag forstås barnet netop som et kompetent subjekt, hvis kompetencer udvikler sig løbende gennem barndommen, og derfor inddrager de voksne gradvist barnet i beslutningsprocesser vedrørende dets eget liv. Når barnet har den nødvendige kompetence, kan barnet tildeles selvbestemmelse og autoritet (Sommer, 2004a:48). Det betyder også at "*(...) synet på kommunikationen mellem barn og voksen har skiftet karakter*" (Sommer, 2004b:61). Normen i dag er aktiv inddragelse af barnet fremfor kun at iagttage barnet (Warming, 2001:30, Strandbu, 2011:11-12).

Med Barnets reform (2020) og Barnets Lov (2021) søger politikerne også at give børn en stemme og inddrage børn i egen sag, særligt med henblik på anbringelsesproceduren for udsatte børn og unge. Bevægelsen for Barnets Lov er, at børn generelt bliver hørt for lidt, og at deres rettigheder er for få, hvilket Barnets Lov har til hensigt at ændre på (Børnene Først, 2021). Hensigten med at nævne dette er blot at påpege, hvordan det pædagogiske og sociale arbejde i kommunerne, herunder familierådgivning, påvirkes af en større strømning og af en politisk diskurs, som anerkender det enkelte barn som kompetent og aktivt handlende og med ret til inddragelse i egen sag.

Også Socialstyrelsen og Børns Vilkår har været en del af denne strømning og udvikling af børnesynet, bl.a. med projekterne *Bedre inddragelse* (Kloppenborg, m.fl. 2018) og *Styrket inddragelse af børn og unge i egen sag* (Socialstyrelsen, 2021). Sidstnævnte projekt har Familiehuset også været en del af, og efterfølgende fortæller en familiekonsulent, hvordan hun er blevet endnu mere bevidst om at inddrage barnets perspektiv i familierådgivningen, og samtidig påpeger familiekonsulenten, at hun oplever, at det sommetider kan være svært for barnet at italesætte og udtrykke egne tanker og behov (Bilag 2:Mødenotater). Jeg ser dette som et udtryk for en særlig problemforståelse hos den fagprofessionelle, og bliver nysgerrig på, hvorledes denne problemforståelse stemmer overens med både forældre og børnenes oplevelser af familierådgivningen.

Mon dette spændingsfelt mellem på den ene side at beskytte barnet og på den anden side inddrage barnet i vigtige beslutninger, også præger den måde, hvorpå både forældre og familiekonsulenter (og andre fagpersoner i det socialpædagogiske arbejde) møder det enkelte barn? Og i så fald hvordan? Dette har Warming og andre forskere set nærmere på i deres studier af børn, hvilket uddybes i afsnittet *Forskning i børne- og familieområdet*.

Hvad angår familierådgivningen kan der peges på, at der ifølge Dorthe Kousholt har været en tendens til at overse betydningen af den sociale interventions indvirken og samspil med det enkelte menneskes hverdagsliv, men i stedet:

” (...) udforskes [professionelles interventioner, red.] ofte inden for rammerne af den praksis, hvor de udføres, og gerne som forskellige former for effektundersøgelser. Dermed forbigås den centrale udfordring for de fleste interventioner, at de skal *virke andre steder*, end de udføres, nemlig i menneskers dagligliv.” (Kousholt, 2012:119).

Med afsæt i Kousholts pointe undersøger dette speciale derfor familierådgivningen ud fra et *decentreret perspektiv* gennem analyser af familiers *hverdagsliv* med særlig fokus på, hvilke problematikker familierne oplever set både fra børnenes og forældrenes perspektiv. På den måde bevæger specialet sig væk fra selve

mødet og fra interventionen, som familierådgivningen udgør, og søger i stedet at belyse den virkelighed, hvor interventionen skal *virke*.

Når jeg i dette speciale søger at undersøge familierådgivningen og hvilken betydning den har for familierne, ønsker jeg altså samtidig at undersøge, hvordan familierådgivningen virker i familiers hverdagsliv, fordi: *"Enkelt sagt er det, der sker i familien, også formet af det, som sker andre steder i familiemedlemmernes liv."* (Kousholt, 2012a:127).

Specialet er i den forbindelse inspireret af andre studier med *hverdagslivet* i fokus, som eksempelvis projektet "Snak med oss", som er et norsk forskningsstudie (Guldbrandsen, m.fl., 2014). Heri undersøges børns forløb i Barnevernet² ved at se på hverdagslivet og med brug af livsformsinterview som metode, til at forstå hverdagslivet ud fra et førstepersonsperspektiv (Strandbu, 2011; Guldbrandsen, 2014; Ulvik & Guldbrandsen, 2015). Projekt "Snak med oss" og andre forskningsmæssige perspektiver på området, vender jeg tilbage til i afsnittet

Forskning i børne- og familieområdet. Med fokus på børnenes og forældrenes hverdagsliv søger jeg at få et bedre billede af, hvilke problematikker og forskellige kontekster, familier indgår i, for på den måde at skabe et bedre indblik i, hvilken kontekst familiekonsulenterne griber ind i, når de udfører familierådgivning. Kundskabsambitionen for dette speciale er derfor overordnet at skabe viden om familierådgivnings betydning for børns og forældres hverdagsliv.

Rent teoretisk undersøges familierådgivningen ud fra en kritisk psykologisk forståelse af mennesket, hvilket betyder, at jeg forstår forholdet mellem mennesket og omverdenen som dialektisk (Holzkamp, 1998; 2013; Dreier, 2011; Højholt & Schraube, 2016:3). På den måde ser jeg familiers deltagelse i familierådgivningen som en del af deres hverdagsliv, som påvirker andre dele af hverdagen, ligesom andre dele af hverdagen påvirker familierådgivningen.

Specialets undersøgelse er som nævnt udført i et samarbejde med et kommunalt familiehus, som tilbyder familierådgivning ud fra servicelovens § 11.3, som er det juridiske grundlag for kravet til kommunerne om at *"(...) tilrettelægge en indsats, der sikrer sammenhæng mellem kommunens generelle og forebyggende arbejde og den målrettede indsats over for børn og unge med behov for særlig støtte."* (Danske Love). Specialets analytiske pointer beror på en empirisk undersøgelse af seks familier, som er tilknyttet Familiehuset, og deres hverdagsliv. I *Kapitel 3: Metodologi og metode* vil jeg beskrive specialets undersøgelsesdesign og anvendelsen af metoder, der ligger til grund for empiriproduktionen.

² Barnevernet er den norske pendant til det, der tidligere hed Børneværnet i Danmark, og hvis arbejdsopgaver svarer til de, der løses af danske familiehus og -centre.

De seks familiers perspektiver på familierådgivningen som forebyggende indsats belyser dens betydning for familiers hverdagsliv, hvilket er baggrund for en mere dybdegående analyse i *Kapitel 4: Analyse*. Således bidrager specialet med en viden om, hvordan familierådgivning som intervention indgår som en del af familiens hverdagsliv, og hvordan den påvirker andre dele af familiens hverdag, og samtidig hvordan andre aspekter skaber betingelser for hverdagslivet. Specialet bidrager dermed også til en diskussion af, hvordan viden om familiers hverdagsliv kan bidrage til og kvalificere den sociale intervention, som familierådgivning udgør, alt sammen med udgangspunkt i specialets problemformulering.

Problemformulering

Hvilke problem- og forandringsforståelser der ligger til grund for familierådgivning i henhold til Servicelovens §11.3 i henhold til Servicelovens og hvilken betydning oplever børn og forældre, at de har for problematikker i hverdagslivet?

Forskning i børne- og familieområdet

Her præsenteres eksisterende forskning på børne- og familieområdet for at placere specialets problemstilling i forhold til det øvrige forskningsfelt. Forskningsreviewet fokuserer ikke kun på familierådgivning, men forholder sig også til andre undersøgelser af børns perspektiver, familiearbejde og familiers hverdagsliv. Jeg har udvalgt forskningen gennem et større litteraturstudie af børne- og familieforskning og foretaget en udvælgelse, som gør det muligt at beskrive et bredere forskningsmæssigt landskab indenfor området, herunder skole- og daginstitutionsområdet, børns rettigheder og fagprofessionelles inddragelsespraksis. Ligeledes repræsenterer forskningsnedslagene forskellige tilgange og metoder indenfor området.

Generelt for det forskningsfelt der berører børns liv i skole og daginstitution er der stor interesse i at undersøge og forstå børns evne til at skabe mening på tværs af forskellige kontekster, og disse studier anvender i høj grad feltobservationer som en måde at få et indblik i børnenes liv i de institutionelle kontekster (Se f.eks. Rasmussen, 2006; Højholt, 2012; Røn-Larsen, 2012; Boye Koch 2013; Juul 2014). Charlotte Højholt fremhæver i nedenstående citat, hvordan udviklingen af børnesynet har haft betydning for den forskningsmæssige tilgang til feltet:

”På den måde kan man se udviklingen af børneperspektiver inden for børneforskningen som et opgør med studier af børn i psykologiske laboratorier, hvor man forsøger at isolere de variable i børnenes adfærd, som man ønsker at studere. Derfor får barnets stemme en anden og langt mere central position i forskningsprocessen end i tidligere udviklingspsykologiske studier.” (Højholt, 2012:64).

Ved at have fokus på børns liv på tværs af kontekster såsom institution, hjemmet, fritid, sport, mm. bevæger forskningen sig hen imod at forstå barnets hverdagsliv.

I tråd med Højholts pointe om en tendens til mere børneforskning med barnets perspektiv og stemme i centrum kan bl.a. Anette Boye Kochs forskning om børns oplevelser og perspektiv på trivsel i børnehaven nævnes. Koch fremhæver i sit studie, hvordan børns *underaktiviteter* i en voksenstyret aktivitet bidrager til børns trivsel, og påpeger i den forbindelse, hvordan dette kan ses som værende en balancegang mellem aktiviteter og underaktiviteter, som det pædagogiske personale må være opmærksomme på (Boye Kock, 2013). Indenfor daginstitutionsforskning har også Kim Rasmussen med sin forskning om børn steder, belyst hvordan børns fortrukne steder og lege ikke altid sker der, hvor de voksne har tiltænkt og indrettet det. Tvært i mod argumenterer Rasmussen for, at børn oftest finder deres egne steder, hvor de kan lege (Rasmussen, 2006). Forskningen viser således, at børn både forstår og deltager med andre forudsætninger og tilgange end voksne, og børns perspektiver må derfor undersøges for at få en indsigt i deres grunde til at handle som de gør. Dertil argumenterer Højholt for, at: *"Hvis vi ønsker at inddrage børn som aktører i deres eget liv, må vi anerkende, at børn lige som andre mennesker er rettede mod noget."* (Højholt m.fl. 2012:42).

Andre studier om børns liv i daginstitution og skole har særlig fokus på at undersøge, hvordan det enkelte barn *navigerer i forskellige kontekster* på tværs af hverdagslivet (Schwartz, 2007; Røn Larsen 2012b, c; Højholt, 2012; Juhl, 2014). En del af denne forskning fokuserer på det tværprofessionelle samarbejde som sker "rundt om" barnet. Røn Larsen og Højholt har begge undersøgt, hvordan hverdagen for børn i vanskeligheder opleves ud fra et børneperspektiv. Gennem institutionelle etnografiske undersøgelser udforskes børns hverdagsliv og derved skabes der en viden om, hvilke fagprofessionelle der intervenserer i barnets liv og hvordan samarbejdet på tværs sommetider kan skabe udfordringer. Idet den viden der er om det enkelte barn og de vanskeligheder barnet står i, ikke i tilstrækkelig grad deles mellem de voksne, men er partiel (Røn Larsen, 2012b, 2012c). Højholt argumenterer, at det er en nødvendighed at styrke, bygge samt udvikle den faglige udforskning, der opstår i socialt og pædagogisk arbejde, da der ikke tidligere har været tilstrækkeligt fokus på de forskellige kontekster og det tværprofessionelle samarbejde der sker "rundt om" barnet samt den betydning det har for barnet (Højholt, m.fl. 2012:53). I denne sammenhæng bidrager specialet med viden om familiers perspektiv på socialt og pædagogisk arbejde i form af familierådgivning.

Den anden del af forskningen har et særligt fokus på at følge børn i *hverdagsliv* for derigennem at kunne skabe viden om det gode børneliv, familielivet og børns deltagelsesmuligheder (Se f.eks. Strandbu, 2011; Kousholt, 2011; Juhl, 2014; Gulbrandsen, 2014; Ulvik & Grundbrandsen, 2015; Jansen & Andenæs, 2019). Det er ikke kun i Danmark, men også i Norge at forskere i højere grad er begyndt at undersøge hverdagsliv. Norske studier viser, at børns stemme mangler i barnevernet: *"(...) forskning [viser] at barns muligheter til*

medvirkning og innflytelse i egen sak ikke har fungert tilfredsstillende i praksis, og at dette fortsatt er å betraktee som en utfordring innenfor barneverntjenestens arbeidform." (Guldbrandsen, 2014:30). På baggrund heraf udarbejdes forskningsprojektet *Snakk Med Oss* (Ibid.:47). Formålet med projektet er at overskride dikotomien mellem interessen i at barnet har mulighed for at deltage i egen sag og interessen i barnets deltagelse i hverdagslivet (Ibid.:30-32). I Projekt Snakk Med Oss undersøger norske forskere to grupper af børn: børn som er i et forløb i barnevernet og børn som har et forløb i rehabiliteringsafdelingen i specialhelsetjenesten grundet en fysisk funktionsnedsættelse (Ibid.:26-28). Gennem livsformsinterview med fokus på hverdagslivet samt observationer af mødet mellem barn og fagperson, undersøges børnenes hverdagsliv (Ibid.:57.58). Specialet undersøgelsesdesign er inspireret af dette forskningsprojekt, og gør derfor også brug af livsformsinterview som en metode til at få indblik i både børns og forældres hverdagsliv. I Projekt Snakk Med Oss har de dog ikke fokus på at observere hverdagslivet i hjemmet, men har i stedet haft fokus på børnenes overgange fra en kontekst til den anden, eksempelvis fra børnehave til skole (Guldbrandsen, 2014:28). I dette speciale vil jeg også observere familiernes hverdagsliv, men i stedet for at observere børnene i andre kontekster, observerer jeg primært forældre og børn i deres hjem. Specialet bidrager derfor med viden om hvordan familiens hverdagsliv udspiller sig i hjemmet, for derigennem at skabe viden om og indsigt i, hvilken social praksis familiekonsulenterne griber ind i, når de intervenserer i familiernes hverdagsliv derhjemme.

Andre forskere har også undersøgt feltet med særlig fokus på børns *inddragelses- og deltagelsesmuligheder* samt forældres og professionelles *måder* at inddrage på (Se f.eks. Grover, 2003; Skivenes & Strandbu, 2006; Strandbu, 2007, 2011; Bell 2008; Warming, 2011; Jensen, 2014; Jacobsen & Hestbæk 2020). Forskning viser, at det kan være belastende for børn at blive inddraget, men at det er til endnu større belastning for barnet, hvis det ikke bliver inddraget (Warming, 2011:31). I forlængelse af dette beskriver Hanne Warming inddragelse af børn som værende både belastende, aflastende og styrkende for børnene. Ligeledes peger hun på, at det i høj grad er betinget af de voksne og måden hvorpå de inddrager børnene, der afgør hvilken betydning inddragelsen har på barnet (Ibid.:31).

Birgitte Schjær Jensen (2014) har i sin ph.d.-afhandling undersøgt dette spændingsfelt mellem på den ene side barnets og den unges behov for beskyttelse og på den anden side deres behov for inddragelse i eget liv. Jensens ph.d.-afhandling tager udgangspunkt i udsatte børn og unges oplevelser af sociale myndigheders inddragelsespraksis samt hvordan børn og unge skaber mening i de formelle sammenhænge de indgår i med de sociale myndigheder (Jensen, 2014). Hun påpeger, hvordan det for de fagprofessionelle handler om at kunne balancere mellem børns ret til beskyttelse (passiv ret) og retten til inddragelse (aktiv ret). De fagprofessionelle skal vælge imellem den ene eller den anden ret, da begge er vigtige dele af omsorgen for

børn og unges udvikling. Ifølge Jensen skal børn bl.a. inddrages for at udvikle kompetencer i livet i et demokratisk samfund (Ibid.:267-268).

Samtidig handler det i høj grad om at bryde med ekspertpositionen, når sagsbehandlere og konsulenter griber ind i familiers hverdagsliv (Højholt, m.fl. 2012:52). Det samme påpeger Kousholt:

Den professionelles intervention griber netop ind i sammenhængen i børns liv og kan dermed gribe ind i børnenes sociale liv på måder, der går på tværs af det, børnene selv er optagede af og søger at blive en del af. Det er derfor et centralt spørgsmål, hvordan professionelle interventioner kan organiseres på en måde, så de støtter op om børns deltagelsesmuligheder og sammenhængen i børnenes samlede hverdagsliv og ikke fører til yderligere opsplitning og isolation fra sociale fællesskaber. (Kousholt, 2012a:122).

Kapitel 2: Kritisk psykologi som teoretisk fundament

Som beskrevet indledningsvis tager specialet udgangspunkt i en kritisk psykologisk forståelsesramme, hvilket betyder, at jeg har fokus på at forstå, hvordan fælles betingelser får subjektive betydninger. Dette kapitel har til hensigt at præsentere specialets centrale begreber samt redegøre for den ontologiske og epistemologiske forståelse, som danner grundlag for specialets videnskabelige undersøgelse. Jeg vil i det følgende begynde med det sidstnævnte.

Klaus Holzkamp udarbejdede teoridannelsen kritisk psykologi i slut 70'erne og start 80'erne, på baggrund af en kritik og opgør med det som Holzkamp kalder den "traditionelle" psykologi (Holzkamp, 1998, 2013). Senere hen har flere videreudviklet kritisk psykologi, primært i Tyskland og Danmark (se eksempelvis Dreier, 2003, 2008, 2011; Schraube & Osterkamp, 2013; Højholt & Schraube 2016). Kritisk psykologi har rødder i *Marxistiske filosofi og historisk dialektisk materialisme*, og samtidig er den metateoretisk inspireret af *social praksisteori*. Det betyder at der i kritisk psykologi er fokus på at undersøge menneskets hverdagsliv, ved at forstå menneskets handlinger i sociale sammenhæng med andre mennesker (Holzkamp, 1998, 2013; Juhl, 2014:40; Højholt & Schraube, 2016).

Med kritisk psykologi som forståelsesramme for specialet ønsker jeg at skabe viden om menneskers hverdagsliv og hvilken betydning hverdagslivet har for børnene og forældrene ud fra deres perspektiver. Tidligere studier af mennesket foregik isoleret fra dets omverdenen, bl.a. i terapiformer såsom kognitiv terapi, hvor menneskets begrænsninger forstås som noget, der kun eksisterer i tankerne, og derfor fokuseres der udelukkende på at skabe forståelser og indsigt i mennesket via dets tankegang (Schraube & Osterkamp, 2013:21-22, Juhl, 2014:41). Ved at undersøge mennesket isoleret fra sin omverden opstår der, ifølge Holzkamp, en *dikotomi* mellem menneskets hverdagsliv (daglige realitet) på den ene side og den eksperimentelle setting (eksperimentelle realitet) på den anden side (Holzkamp, 1998), hvilket medførte at:

(...) den traditionelle psykologi [fik] det grundlæggende uløselige problem om forholdet mellem de to "realiteter" og om de eksperimentelle fund kan overføres til den "daglige realitet": Da den "rene" betingelsesstruktur, som de eksperimentelle fund uddrages fra, per definition ikke forekommer i den "daglige realitet. (Holzkamp, 1998:98).

Jeg tilslutter mig Holzkamps forståelse og i forlængelse heraf forstår jeg mennesker som subjekter, der er underlagt af betingelser i samfundet, men samtidig som nogen der også selv skaber betingelser (Schraube & Osterkamp, 2013). I kritisk psykologi er der således en *dialektisk* forståelse mellem mennesket og omverdenen. Med fokus på det enkelte menneskets eget perspektiv udgør kritisk psykologi en subjektvidenskab, som fokuserer på at skabe viden og forståelse om, hvordan de samme *betingelser* får forskellige subjektive *betydninger*.

Mennesket er altid rettet mod at udvide sine handlemuligheder, for derigennem at opnå større *rådighed* over egne livsbetingelser. Samtidig kan mennesket, i dette tilfælde børn og forældres, udvikle eller skabe nye betingelser på baggrund af deres handlinger. Det betyder altså at betingelser både kan afføde nye muligheder og begrænsninger for mennesket handling (Juhl, 2014:47).

I det følgende vil jeg redegøre for speciales centrale analytiske begreber. De vil som udgangspunkt blive beskrevet enkeltvis, men hertil skal det understreges, at de i praksis – altså i menneskets hverdagsliv – hænger uløseligt sammen. Når begreberne alligevel præsenteres enkeltvis, skyldes det, at jeg ønsker at fremhæve hvilke analytiske muligheder begreberne hver især bidrager til i specialet.

Deltagelse i sociale praksisser

Sociale praksisser er et analytisk begreb som viser menneskers færden i forskellige kontekster. Menneskets hverdagsliv udspiller sig i forskellige sociale praksisser, f.eks. derhjemme, på arbejdet, hos lægen eller i skolen. I hver af de sociale praksisser, mennesket indgår i, deltager det ud fra et særligt *ståsted* sammen med andre mennesker, der også har hvert sit ståsted. Ståsteder er i praksis dynamiske størrelser, der afspejler subjektet forskellige deltagelsesmuligheder i forskellige sammenhænge, f.eks. i arbejdet og i hjemmet.

En familie udgør en social praksis, men hvert familiemedlem har også andre sociale praksisser som de indgår i, på den måde er familien på en og samme tid forbundet og adskilt fra andre sociale praksisser (Kousholt, 2012a:128). I alle sociale praksisser bliver der forhandlet og koordineret, og særligt i familiens egen praksis skal der koordineres for at skabe en sammenhængen mellem de mange og forskellige sociale praksisser familiemedlemmerne hver især deltager i (Dreier, 2015:21; Kousholt, 2012a:128).

I en social praksis handler mennesker med udgangspunkt i en *fælles sag*, men altså ud fra forskellige ståsteder, hvorfor der i en social praksis findes både en fælles og en partiel viden om sagen. Ydermere har deltagerne i den sociale praksis både fælles og forskellige interesser, da den fælles sag har forskellig betydning for dem (Dreier, 2008:28-29; Juhl, 2014:44-45). Ved at se nærmere på børn og forældre som *deltagere* i forskellige sociale praksisser får jeg indblik i, hvordan de handler for ud fra de betingelser, som skabes, og hvordan disse får subjektiv betydning for dem (Røn Larsen, 2012:66-67; Juhl, 2014:46):

Deltagelsesbegrebet er på den måde et helt centralt begreb, fordi det bidrager til at forankre børns handlinger og vanskeligheder i social praksis, samtid med at det fastholder et subjektsbegreb. (...) Mennesker søger gennem deres deltagelse i sociale sammenhænge blandt andre mennesker at være med til at få indflydelse på de fælles livsbetingelser. (Røn Larsen, 2012:65-66)

Familierådgivningen er et eksempel på en social praksis, hvor det er særlig fremtrædende at den sociale praksis sigter efter at påvirke og præge andre praksisser i familiens hverdag. Sociale praksisser defineret af

fagprofessionelle har som udgangspunkt til hensigt at skabe forandring og dermed påvirke andre praksisser.

For både børn og voksne gælder, at de lever et sammensat liv, men for hver af de sociale praksisser, mennesker indgår i, forstås de ud fra forskellige sammenhænge. Det betyder, at barnet bliver mødt med forskellige forståelser af sig selv, og skal forholde sig til disse på tværs af sociale praksisser. Eksempelvis har en skolelærer en indsigt og viden om barnet, mens forældrene kan have en anden, fordi de ikke indgår i samme sociale sammenhæng. Når børn oplever problematikker i deres hverdag og har brug for hjælp, griber yderligere fagpersoner ind i barnets liv med endnu et nyt perspektiv på barnet (Kousholt, 2012a:121).

Det dialektiske forhold mellem mennesket og omverdenen betyder også, at der i sociale praksisser hele tiden skabes og handles ud fra betingelser knyttet til den sociale praksis:

(...) human beings not only live under conditions, but also need to control the conditions of their lives. Producing the conditions under which we live means that every single individual is, in one way or another, participating in the production, transformations, affirmation, and reproduction of the circumstances under which we live (Holzkamp/Schraube & Osterkamp, 2013:20).

I citatet fremhæver Holzkamp en pointe om, at mennesket gennem sin deltagelse i sociale praksisser er med til at reproducere og skabe nye betingelser, derfor er sociale praksisser også dynamiske og foranderlige.

I en social praksis kan der således være knyttet nogle bestemte betingelser. Disse betingelser kan både være samfundsmæssige betingelser, såsom love og regler, eller gennem deltagernes fælles koordinering og skabelse af fælles normer og forventninger, som i den sociale praksis udgør mere eller mindre indforståede aftaler. Juhl beskriver at menneskers handlinger skaber nye betingelser for både egne og andre menneskers handlinger (Juhl, 2014), og det der udspiller sig i en kontekst, påvirker og præger praksissen i andre kontekster både direkte eller indirekte (Dreier, 2011:18-19).

Menneskers konfliktuelle livsførelser

Livsførelse handler om at se og forstå, hvordan mennesket strukturer og handler for at få de mange sociale praksisser til at hænge sammen i hverdagslivet (Højholt & Schraube, 2016:1). Ved at fokusere på begrebet livsførelse får jeg således indsigt i, hvordan børnene og forældrene *deltager* på tværs af flere sociale praksisser, samt hvordan de håndterer og handler ud fra både *skiftende* og sommetider *modstridende* eller *konfliktuelle* betingelser på tværs af de forskellige sociale praksisser.

Når man som familie bor sammen, skabes og bibeholdes rutiner ved at forhandle og koordinerer med hinanden. Igennem sådanne forhandlinger og koordineringer kan der opstå udfordringer og konflikter. Konflikter skal i denne sammenhæng forstås som en naturlig del af menneskets daglige livsførelse, som kommer til udtryk når mennesket handler sammen med andre (Højholt & Schraube, 2016:7).

Med førstepersonsperspektivet og fokus på livsførelsesbegrebet får jeg mulighed for at få et indblik i hvilke problematikker, familier oplever, og hvordan de håndterer disse på tværs af de sociale praksisser, fremfor kun at fokusere på den sociale praksis, de indgår i i familierådgivning. Det betyder ifølge Højholt og Schraube at: "(...) *it is possible to explore what the world means for human life through everyday living and consider how this can be transformed for the better.*" (Højholt & Schraube, 2016:2-3).

Begrebet livsførelse rummer alle menneskets aktiviteter i løbet af dets dagligdag på tværs af de sociale praksisser (Højholt & Schraube, 2016; Dreier, 2011; Juhl, 2014), og kan beskrives ud fra tre dimensioner. Den daglige livsførelse består af menneskers arrangerede arrangementer og udgøres i høj grad af rutiner og vaner, som reproduceres igen og igen. Derfor kaldes denne del for *den reproduktive dimension* (Dreier, 2011; Schraube & Højholt, 2016).

Hverdagslivet består naturligvis ikke udelukkende af vaner og rutiner, ofte opstår også nye og/eller uforudsete begivenheder i menneskets dagligdag, som det bliver mødt med i de forskellige sociale praksisser (Dreier, 2011; Schraube & Højholt, 2016). Denne dimension kaldes derfor *den produktive dimension*, da nye handlemuligheder skabes på baggrund af disse forandringer.

I situationer, hvor mennesket møder store udfordringer, deltager i store begivenheder eller oplever milepæle i livet såsom bryllup, familieførøgelse eller et nyt arbejde, må mennesket handle og koordinerer på nye måder for at opretholde eller ændre livsførelse. For at kunne forholde sig til sådanne ændringer i sin livsførelse træder mennesket ind i *den transcenderende dimension*. (Dreier, 2011; Schraube & Højholt, 2016).

På trods af de tre dimensioners forskelligartethed udelukker den ene dimension ikke den anden, snarere er de alle tre en del af menneskets livsførelse på samme tid. Der skal eksempelvis stadig laves lektier og smøres madpakker (reproduktive), selvom familien netop har fået uventet besøg af bedste forældre (produktive) og der samtidig planlægges at holde et bryllup (transcenderende). Men på samme måde som sociale praksisser påvirker hinanden, kan de daglige begivenheder heller ikke adskilles og isoleres (Dreier, 2011). Dreier påpeger eksempelvis, hvordan terapi ikke kun intervenserer i dele af menneskets hverdagsliv, men at de andre kontekster, mennesket indgår i, samtidig vil påvirke, hvordan mennesket forstår og forholder sig til den del af livsførelsen, der omhandler terapien (Ibid.).

Ud fra specialets fokus på børns og forældres oplevelse af deres eget hverdagsliv er det særlig vigtigt at have øje for, at børns livsførelse er afhængig af voksnes, og at denne afhængighed mindskes, jo ældre børnene bliver (Juhl, 2014:50-51). De to unge på 17 år, der indgår i specialets undersøgelse, er et godt eksempel på dette. Grundet deres alder har både de unge, deres forældre og de fagprofessionelle omkring dem vurderet, at de begge tilbydes individuelle samtaler med en konsulent fra Familiehuset.

Juhl påpeger i sine analyser af børns hverdagsliv, hvordan også voksne kan være afhængige af børns livsførelse (Juhl, 2014:50-51), hvilket betyder at børn og voksne skaber muligheder og betingelser for hinanden. For at undersøge hvilke muligheder og betingelser, der opstår i familierne samt hvilke problematikker børnene oplever i deres hverdagsliv, vil jeg med indblik i deres livsførelse se nærmere på, hvordan børnene og forældrene koordinerer og strukturerer deres livsførelser med hinanden og på tværs af de forskellige sociale praksisser.

Højholt og Schraube beskriver, hvordan interesser og konflikter i en social praksis får betydning i en anden, og påpeger derudover også menneskets oplevelse af dilemmaer og konflikter er den del af den måde mennesker forhandler og ændrer sociale strukturerer.

” In these interconnected practices, problems at one place (e.g. in the family) are often related to conflicts between diverse contexts. Thus, in the trajectory across everyday contexts, very different issues and concerns have to be taken into account and related to one another. Therefore, when people conduct their everyday lives they are taking part in reproducing, negotiating and changing social structures, and arranging lives involves exploring structural possibilities, connections through the personal ways subjects relate and ascribe meanings to these in everyday living – as expressed in their personal participation and experiences as well as in their dilemmas and conflicts.” (Højholt & Schraube, 2016:7).

Når jeg undersøger og ønsker at forstå familiers hverdagsliv samt de problematikker de oplever, må jeg derfor også have fokus på de konflikter der indgår i deres dagligliv, da de kan sige noget om, ikke blot hvilke konflikter og problematikker de har, men også hvordan de får betydning for deres hverdagsliv.

Førstepersonsperspektivet – sætter fokus på grunde

Ved at undersøge hverdagslivet ud fra *førstepersonsperspektivet* (Holzkamp, 1998), får jeg indsigt i børns og forældres *grunde* til at handle på særlige måder i forskellige sociale praksisser. Det betyder at min forståelse af børnenes og forældrenes hverdagsliv kun kan skabes i kraft af et samarbejde, hvor jeg kan spørge dem om: Hvad de gjorde? Hvordan de oplever noget? Eller hvor de handler i en given kontekst? Hvorefter jeg analytisk kan få øje på deres grunde.

Jeg er inspireret af andre forskere, som har undersøgt børns hverdagsliv ud fra førstepersonsperspektivet og børns grunde til at handle, som udtryk for de *muligheder og begrænsninger*, de oplever på baggrund af betingelser i deres hverdagsliv (se eksempelvis Strandbu, 2011; Højholt, 2012; Røn Larsen, 2012; Kousholt, 2012; Gulbrandsen m.fl., 2014; Juhl, 2014). Højholt pointerer bl.a. at:

”Hvis vi vil inddrage børn som personer i forskningen må vi altså udforske deres personlige grunde knyttet til deres engagement i konkrete sociale situationer i deres liv. Hvad disse situationer betyder set fra deres ståsted i dem, kan vi ikke vide på forhånd. Set i det lys er grunde på en gang personlige og sociale – de er forbundet til personlige betydninger, som sociale situationer kan have for forskellige personer.” (Højholt, 2012:43)

I citatet forstår jeg Højholts pointe om at grunde på en gang er personlige og sociale samt forbundet til personlige betydninger, som et udtryk for, hvordan mennesker handler i sociale praksisser om en fælles sag ud fra hver sit ståsted. Hertil er førstepersonsperspektivet med til at fokusere subjektive betingelser, som bliver til grunde for det enkelte barns eller forældres måder handle i de sociale praksisser. Ydermere kan viden om grunde også være med til at sige noget om, hvordan mennesker forsøger at øge deres rådighed.

Med ovenstående kritisk psykologiske begreber analyseres familiers perspektiver på problematikker i hverdagslivet samt familierådgivningens betydning heri. Måden hvorpå specialets empiriske undersøgelse er designet og udført beskrives i det næste kapitel.

Kapitel 3: Metodologi og metode

Dette kapitel har til formål at skabe overblik over de *interviews* og *observationer*, som specialets empiriske undersøgelse bygger på, samt indsigt i de overvejelser, der ligger til grund for metodevalget. Først beskrives, hvordan kontakten til familierne blev etableret, og dernæst den forskningsproces og det design, som undersøgelsen bygger på, herunder udførelsen af interviews og observationer. Kapitlet afsluttes med en diskussion af specialets videnskabelige kvalitet. Jeg vil løbende beskrive de til- og fravalg, som har haft betydning for forskningsprocessen, og de dilemmaer, der er opstået undervejs for at skabe gennemsigtighed i undersøgelsens design og udførelse.

At skabe kontakt til familierne

Min interesse for at undersøge familier, som deltager i familierådgivning, og deres hverdagsliv ud fra familiens perspektiver, udsprang af mit praktikforløb i Familiehuset foråret 2020, hvor jeg fulgte familiekonsulenters arbejde i spændingsfeltet mellem evidensbaserede programmer og familiers individuelle og komplekse hverdagsliv. Her blev jeg nysgerrig på familiernes oplevelse af rådgivningen og dens betydning for deres hverdagsliv.

I forbindelse med min praktik deltog jeg i et møde med familie- og ungekonsulenter, hvoraf nogle fortalte om Børns Vilkårs kompetenceudviklingsforløb "Inddragelse af børn og unge i egen sag" (2020), som de havde deltaget i. Planen var, at Familiehuset i løbet af 2021 skulle sætte endnu mere fokus på barnets eget perspektiv. I tråd med den politiske strømning, som er beskrevet i Kapitel 1: Problemfelt, forsøger familiehuset også at blive endnu bedre til at inddrage børnene i familierådgivning.

Jeg præsenterede min interesse i at undersøge børneinddragelse fra et børne- og forældreperspektiv for Familiehusets konsulenter, og de var meget åbne overfor et samarbejde. Det førte til to indledende møder, inden specialets undersøgelse og kontakten til familier kunne påbegyndes: et møde med den familiekonsulent, som er hovedansvarlig for implementeringen af det nye tiltag om mere børneinddragelse, og dernæst et møde med denne familiekonsulent samt Familiehusets leder og kommunens faglige leder på det sociale område. Hensigten med disse møder var for mit vedkommende dobbelt: dels betragtede jeg de fagprofessionelle som gatekeepers til de familier, som jeg gerne ville i kontakt med, og dels fik jeg et indblik i de fagprofessionelles perspektiver og dermed en indsigt i deres problem- og forandringsforståelser.

Herefter skrev jeg en invitation, som Familiehusets konsulenter videregav til potentielle familier i undersøgelsen (se Bilag 3: Invitation til familier). For at undgå at undersøgelsen kun omfattede familier, familie- og

ungekonsulenterne havde udvalgt, valgte jeg også at søge i forskellige Facebookgrupper efter familier tilknyttet Familiehuset. Sådan fik jeg både direkte via Facebook forbindelse til familier, som kunne melde sig til undersøgelsen på eget initiativ, og samtidig adgang til andre familier med Familiehusets hjælp.

Det vidste sig senere, at de familier der kontaktede mig på eget initiativ, var en del mere kritiske overfor deres forløb i Familiehuset end de familier, som Familiehuset havde skabt kontakt til. På den måde har det været en fordel for undersøgelsens gyldighed, at jeg har skabt kontakt til familier med forskellige oplevelser og holdninger, da det er med til at give et mere nuanceret billede af, hvilken betydning familierådgivningen har.

Samlet set fik jeg adgang til to unge og en familie på fire gennem Familiehuset, og til tre mødre, som henvendte sig via Facebook, i alt seks familier. I nogle familier deltager alle familiemedlemmer med hver deres perspektiv på hverdagslivet, mens det i andre kun er nogle eller et enkelt familiemedlem, som medvirker.

Efter at familierne havde kontaktet mig, valgte jeg at ringe til dem og præsentere mig selv og specialets omdrejningspunkt samt aftale nærmere, hvornår interviewet skulle afholdes. I oversigten over de seks familier herunder er de familiemedlemmer markeret, hvis perspektiver er repræsenteret i undersøgelsen:

- Familie 1 består af **Carla** 17 år, Niklas 19 år, deres mor Karina og bonusfar Morten som sammen har fået lillebroren Mike (F1).
- Familie 2 består af **Laura** 17 år, hendes lillebror Jesper på 15 år og deres far John (F2).
- Familie 3 består af **Frigga** 7 år, **Merle** 12 år og deres **mor Marie** og **far Theis** (F3).
- Familie 4 består af **mor Rikke** som har børnene **Andreas** 11 år, **Tine** 15 og Mie 16 år. Mor Rikke er skilt fra børnenes far. Den ældste Mie bor primært hos sin far (F4).
- Familie 5 består af **mor Tanja** og hendes to børn Viktor 14 år og Linette 15 år. Viktor er hos sin far Thomas en gang om ugen og hver anden weekend. Hos Thomas bor også Viktors bonusmor Ditte og deres fælles barn Mikkel på 5 år (F5).
- Familie 6 består af **mor Stina**, far Brian samt børnene Theo 7 år, Lilly 4 år og Brians barn fra et tidligere forhold Magnus på 11 år (F6).

Se *Bilag Præsentation af familierne* for en mere uddybende beskrivelse af familierne.

Før udførelsen af selve interviewene uddybes, vil det følgende afsnit argumentere for designet af den empiriske undersøgelse.

Et undersøgelsesdesign med fokus på hverdagslivet

Idet jeg ønsker at forstå menneskets handlen i hverdagen, har jeg valgt både at foretage livsformsinterview og observerer dele af familiernes hverdagsliv. Interviewene bidrager til viden om hverdagslivet fra børnenes og forældrenes førstepersonsperspektiv, mens observationerne bidrager til, at jeg som forsker får et direkte indblik i hverdagslivet hos den enkelte familie. Jeg vil senere i dette kapitel komme nærmere ind på, hvad jeg har observeret, og hvordan jeg har interviewet børn og forældre.

Jeg har valgt at undersøgelsen tager afsæt i familier med forskellige problematikker. Det har på sin vis været et dilemma, hvorvidt jeg har skulle tale med familier, som har haft nogenlunde end forløb i familiehuset eller familier med forskellige indsatser. På den ene side ville en undersøgelse alene med afsæt i familier, hvor børnene har angst eller i familier med skilsmisseudfordringer, være lettere at sammenligne eller side-stille, men familiekonsulenter arbejder på den anden side med familier med forskellige problematikker, hvorfor hensigten er at skabe en bred forståelse af familiers hverdagsliv. Derfor har de seks familier også forskellige forløb i familiehuset: nogle af familierne får fælles samtaler og behandling af én familiekonsulent, mens en anden familie har flere forskellige familiekonsulenter tilknyttet, hvor hver konsulent taler med et familiemedlem hver især. I nogen af de andre familier er det enten kun forældrene eller børnene, som er tilknyttet en familie-/ungekonsulent. Eksempelvis har de to ældste på 17 år en ungekonsulent, som kun arbejder med det enkelte barn og ikke resten af familien. Familiernes forskellige tilknytning og behandling i familiehuset afspejler på sin vis de forskellige problematikker, idet familiekonsulenterne arbejder ud fra en handleplan, hvori der står skrevet, hvor meget tid der skal bruges på hver familie samt hvad familien har brug for hjælp til ud fra den givne sagsbehandlers problem- og forandringsforståelse.

Gennem samtaler med både børn og forældre har jeg fået deres førstepersonsperspektiv på deres *hverdagsliv*. Jeg tager afsæt i hverdagslivet for at forstå familiers problematikker situeret og familierådgivningens betydning. Her er jeg inspireret af Hanne Haavinds metodiske tilgang til interviews. I 1980'erne udviklede Haavind *livsformsinterview* som et opgør med traditionelle interviewformer og fokus. Haavind var inspireret af den sociokulturelle tradition, hvori mennesket forstås som knyttet til en historisk og samfundsmæssig sammenhæng gennem deltagelse i praksis og menneskets aktiviteter (Ulvik, 2014:68). Haavind udvikler livsformsinterviewet ud fra en dialektisk forståelse af forholdet mellem mennesket og omverdenen, hvorfor livsformsinterview som metode taler sig ind i specialets teoretiske afsæt. Haavind påpeger selv sammenhængen mellem livsform og hverdagsliv:

Betegnelsen livsform bruges omtrent på samme måde som hverdagslivet, slikt tidsrytmen og bevægelse på tværs av steder binder personenes væremåter sammen og gjør em person til en person. Hverdagslivet folder seg ut i nåtid som en syklisk bevægelse fra dag til dag. Personer

bringer seg selv – eller blir brakt av andre – fra sted til sted med tilhørende brytninger eller sammenfall mellom hensikter og væremåter. Livsform ”gjøres”. (Haavind, 2019:35).

I tråd med dette har jeg i samtalerne også haft fokus på hvordan især familierne *handler*, hvad de oplever som vanskeligt, samt hvordan familierne organiserer og arrangerer sig.

Foruden livsformsinterview anvender jeg observation som metode. Som beskrevet i afsnittet *Forskning i børne- og familieområdet* har det primære fokus været på *selve* interventionen, men mine observationer har primært fokus på familien, når de er derhjemme. På den måde får jeg gennem observationerne et indblik i dele af hverdagslivet, som kan være med til at uddybe og skabe ny viden, som jeg ikke nødvendigvis får gennem interviewene.

Jeg ville gerne følge børnene en eller flere hverdage fra morgen til aften, men i praksis har det ikke kunne lade sig gøre på grund af covid-19 pandemien. Den betød, at jeg ikke kunne opholde mig inde på skolerne. Grundet covid-19 gjorde jeg det også meget tydeligt for familierne, at det var helt forståeligt, hvis ikke de havde lyst til at invitere mig hjem, men at jeg ville overholde alle krav og sikkerhedsforanstaltninger, så fremt jeg måtte komme hjem og besøge dem. Jeg oplevede at familierne var meget samarbejdsvillige og gerne ville åbne deres hjem for mig på trods af omstændighederne.

Interviews om hverdagslivet

Jeg har udført ni interviews, hhv. fire livsformsinterview med børn og fem interviews med forældre, hvoraf tre af disse var livsformsinterview og to var semistrukturerede interviews. Udover de ni formelle interviews har jeg også haft uformelle og situerede samtaler med yderligere to børn, da jeg var på besøg hos familien for at observere deres hverdagsliv. Således er i alt seks børn og fem forældre blevet interviewet med fokus på deres hverdagsliv. Som en del af mine besøg i familiernes hjem har jeg også haft flere uformelle samtaler *in situ* med både børnene og forældrene, hvilket også indgår som empiri om familiernes perspektiver. To af interviewene med forældre er som sagt semistrukturerede interviews, og de havde til formål at give et indblik i familiens udfordringer og hverdagsliv på et mere overordnet niveau. Senere udførte jeg med den ene forælder et livsformsinterview for også at gå i dybden med en enkelt dag, mens jeg brugte det andet semistrukturerede interview til at få et forældrepar's perspektiv på familiens problematikker, mens børnene i familien deltog i livsformsinterviews.

I det følgende vil jeg gå i dybden med, hvordan jeg har interviewet børn og forældre med inspiration fra livsformsinterview som metode, til at få et indblik i familiernes hverdag.

Livsforminterview

Formålet med livsformsinterview er at lave en systematisk indsamling af subjektive erfaringer ved at fokusere på en bestemt dag og spørge ind til denne hændelse for hændelse (Haavind, 2019:32-34). Metodisk går livsformsinterview ud på, at interviewet er styret og struktureret ud fra tid. Jeg spurgte interviewpersonerne om deres hverdagsliv ved at gennemgå en dag i deres liv med dem, fra de stod op om morgenen til de gik i seng om aftenen. Interviewet udviklede sig således til at blive en gennemgang af konkrete hændelser med fokus på at videreudforske interviewpersonens forståelse af hændelserne. Jeg havde på forhånd ikke udarbejdet en interviewguide, da udgangspunktet for samtalerne skulle være interviewpersonens hverdagsliv og vigtigst af alt, skulle omdrejningspunktet for samtalerne være dét som det enkelte barn eller forælderen var rettet mod. Derfor ønskede jeg ikke at præge samtaleforløbet ved at stille problemorienterede eller normative spørgsmål som jeg på forhånd havde planlagt. I stedet indgik jeg i samtalen med en nysgerrig tilgang med fokus på det som rent faktisk sker i interviewpersonens hverdagsliv: hændelse for hændelse (Ibid.).

Gennem livsformsinterview har jeg derfor fået mulighed for at fokusere på detaljerne i hverdagens store og små begivenheder (Ulvik, 2014:67; Juhl:2014:77). Jeg spurgte konkret ind til, hvordan hverdagen forløber, oftest med fokus på gårsdagen. I to ud af de i alt syv livsformsinterviews valgte jeg i samarbejde med interviewpersonen, begge to mødre, at tage udgangspunkt i en anden dag, men også indenfor samme uge, da de begge mente, at det gav bedre mening at fortælle om den dag. Eksempelvis valgte en mor og jeg at tale om søndagens forløb fremfor mandagens, da hun havde været på arbejde hele mandagen, og derfor ikke havde været meget sammen med familien. Den information i sig selv giver samtidig en indsigt i familiens hverdagsliv og dermed gav den fælles drøftelse af, hvilken dag vi skulle tage udgangspunkt i, også en indsigt i, hvordan moren strukturer og fører sit liv på tværs af forskellige praksisser. Men ved at have fokus på en enkelt dag og gå helt ned i detaljerne, får jeg en indsigt i menneskets handlen og de betingelser, som ligger til grund for, hvordan menneskets hverdagsliv er struktureret og organiseret. Forældre og børn deltager jo i en fælles social praksis med forskellige subjektsperspektiver, og ved at se nærmere på hvad mennesker – forældre og børn – går og gør, får vi en forståelse for hvordan de koordinere deres fælles sociale praksis (Juhl, 2014).

Ligeledes giver samtalerne et indblik i, hvordan det enkelte barn eller forælder tillægger hverdagens aktiviteter betydning. Eksempelvis ville en mor meget gerne deltage i undersøgelsen og havde også ønsket, at jeg kunne komme hjem for at observere deres families hverdagsliv, men barnet i familien havde ikke lyst til hverken at deltage i interview eller at jeg skulle komme på besøg. Barnet, Viktor, på 14 år har i sin hverdag udfordringer med angst og havde samtidig lige skiftet skole, hvorfor han i forvejen følte store omvæltninger

i sit hverdagsliv, og derfor ikke ønskede at deltage. Men som sagt ville moren gerne bidrage med sit perspektiv på Viktors hverdagsliv, hvorfor hun til dels fortalte om sin egen hverdag, men primært om Viktors hverdag, hændelse for hændelse. I denne samtale er jeg derfor opmærksom på, at det ikke er barnets egen, men morens perspektiv på barnets hverdag, heriblandt hvilke betingelser barnet handler ud fra, samt hvilken betydning det får for barnet. Omvendt interviewede jeg også en forælder, som berettede om sin hverdag ud fra sit eget perspektiv, og gennem hendes fortælling om sin dag, fik jeg samtidig et indblik i resten af familiens dag.

Undersøgelsen består derfor både af børneperspektiver og forælderperspektiver, og derfor har jeg til trods for, at jeg har taget afsæt i livsformsinterview som tilgang været meget åben overfor de samtaleemner og interesser som både forælder og børn har givet udtryk for undervejs i samtalen. Her er jeg særligt inspireret af Warmings beskrivelse af at tage på opdagelsesrejse med barnet, hvilket også kræver, at jeg som forsker lader samtalen tage form ud fra, hvad der fylder hos barnet og hvad barnets perspektiv fordrer af samtaleemner og interesser (Warming, 2011:99-101).

Kombinationen af både at lade interviewene styres af tidsstrukturen fra livsformsinterview tilgangen og at lade samtalen forme sig undervejs, har været en svær balancegang. Sommetider har det været en fordel, når jeg har kunne fornemme på interviewpersonen, at vedkommende ikke længere vidste, hvad han/hun havde at tilføje, at jeg nemt og struktureret kunne vende tilbage til dagens forløb og spørge ind til næste hændelse, så at sige. Andre gange har det været vanskeligt at vurdere, hvor længe og hvor meget en sidebemærkning eller et nyt samtaleemne skulle fylde, uden at det bevægede sig for langt væk fra det fokus på hverdagen, som jeg ønskede viden om. I flere af samtalerne beskriver interviewpersonerne også andre dage, kontekster eller tidspunkter i livet, og dette er også en del af livsformsinterviewet (Ulvik, 2014:68). Eksempelvis fortæller de to ældste børn på 17 år begge, hvordan de oplever og husker deres vej gennem det kommunale system ved kronologisk at fortælle, hvad der skete og hvordan de oplevede det. Ved at betragte livsformsinterview som en måde at få et indblik i en bestemt periode i et menneskes eller families liv, kan der også argumenteres for, at de to semistrukturerede interviews også indebærer elementer fra livsformsinterviewet, men i en mere overordnet facon. Da jeg også igennem de to interviews får indblik i en længere tidsbestemt periode i familiens liv, nemlig fra de begynder at opleve problematikker i hverdagen og søger hjælp og frem til jeg taler med dem.

Som det sidste i dette afsnit vil jeg kort beskrive nogle af de udfordringer, der er forbundet til livsformsinterview. Den første – som jeg allerede har beskrevet kort – er dét at strukturere samtalen ud fra hændelse til hændelse, men samtidig gøre plads til, at der derimellem kan udvikles nye samtaleemner eller historier (Haavind, 2019:44-51). I forlængelse af denne balancegang, opstår også en anden udfordring, nemlig at

kunne følge interviewpersonens fortælling og samtidig videreudforske den. At videreudforske sin egen oplevelser, holdninger og/eller følelser kræver, at der i samtalen skabes rum til refleksion, så barnet eller forælderen kan genoverveje eller videreudvikle nye tanker, følelser og holdninger mens samtalen skrider frem (Staunæs & Søndergaard, 2010:64-69; Skjær Ulvik, 2014:70). Jeg har derfor forsøgt at skabe tillid til både børn og forældre, så de forhåbentlig oplevede at kunne reflektere højt og løbende videreudvikle fortællingen. Det har til tider været svært at få videreudviklet en fortælling, da jeg enkelte gange oplevede at interviewpersonen allerede inden interviewets begyndelse havde sin egen agenda, og gerne ville fortælle den, hvorfor det var svært for vedkommende at få nye indsigter eller refleksioner undervejs i samtalen.

Derudover kan selve livsformsinterviews som fremgangsmåde også være en udfordring, når det at gennemgå sin dag fra hændelse til hændelse ned til den mindste detalje, ikke er en måde man er vant til at fører en samtale på, og det kan måske endda opleves som grænseoverskridende. Jeg valgte derfor at præsentere og forklarer interviewpersonerne denne særlige måde at interviewe på, inden selve interviewet begyndte. Dels så hverken børnene eller forældrene skulle blive overraskede eller i tvivl om, hvorfor jeg spurgte så detaljeret til deres dag, og dels fordi det kan synes ubehageligt eller unaturligt, at blive ved med at kredse om samme begivenheder længe. Jeg ville altså tydeliggøre for interviewpersonerne, at det ikke var dem, der sagde noget forkert eller ikke forstod mit spørgsmål, men hvis jeg blev ved med at stille yderligere spørgsmål var det blot for at komme ned til de mindste detaljer. Undervejs i interviewene oplevede jeg alligevel, at interviewpersonerne havde svært ved at være meget detaljeorienteret eller uddybe yderligere på en given situation. Samtidig har det også krævet meget af mig som interviewer at stille opfølgende og uddybende spørgsmål, hvor jeg hele tiden har forsøgt at balancere mellem den strukturerede tid som ramme for barnets eller forældrens fortælling og samtidig med et ønske om at lade interviewpersonens rettedhed og interesse styrer valg af samtaleemner (Haavind, 2019).

Observation af hverdagslivet

Observationerne i undersøgelsen består af besøg i to familiers hjem samt besøg hos de to unge på 17 år, som begge indvilligede i at have mig på besøg, men som ønskede, at jeg kom og fulgte dem, mens de have besøg af deres ungekonsulent fra Familiehuset. Hos den ene unge, Carla, kom jeg 1½ time før ungekonsulenten, og observerede derfor en lille del af Carlas eftermiddag, hvor hun var ovre for at handle og mens hun ventede derhjemme på at ungekonsulenten kom. Med min observationer før og mens ungekonsulenten besøgte Carla har jeg i alt observeret tre timer hos Carla. Hos den anden unge Laura deltog jeg i hendes samtale med ungekonsulenten, mens de var ude for at gå en tur i skoven med hver sin hund. Turen i bilen frem og tilbage samt gåturen i skoven blev i alt til cirka to timers observation. Mine to observationer hos de to familier jeg har besøgt, har været meget forskelligt. Hos den ene familie kom jeg om eftermiddagen, så

hvordan børnene kom hjem fra skole og hvilke aktiviteter der blev lavet i hjemmet, hvordan aftensmaden blev lavet og hvordan familien spiste sammen. I begyndelsen af mit besøg havde jeg også løbende samtaler med både forældre og børn, men jeg hen mod aftenen og aftensmaden sad længere væk og blot iagttog familien. Observationen af denne familie varede 3½ timer. Slutteligt har jeg været på besøg hos en familie, hvor jeg kom ud en eftermiddag i to timer både for at observere. Børnene spillede computer det meste af tiden, mens jeg var på besøg, og moren opholdt sig i køkkenet, hvor det ene barn også sad og spillede. Jeg havde derfor også samtaler in sti særligt med moren, og børnene deltog, når de havde lyst.

Generelt beror mine observationer på en *eksplorativ* tilgang til at undersøge familiens hverdagsliv, men med det teoretiske for øje, i forhold til, hvordan familierne fører deres liv, ud fra betingelser, der får betydning for deres handlemuligheder, som beskrevet i kapitel 2. Den eksplorative tilgang har betydet, at jeg har tilgået feltet, altså de unge og familiernes hverdagsliv, ved at tage udgangspunkt i familiernes og de unges livssituation og hvad der kunne lade sig gøre ud fra deres betingelser. Observationerne er det muliges kunst, forstået på den måde, at også denne del af undersøgelsen har været betinget af de begrænsninger og restriktioner som har fulgt med Covid-19 pandemien, men gennem mine observationer har jeg fokus på at identificere, hvad børn og forældre er optaget af (Warming, 2011:124).

Jeg har både interageret med familien og deltaget i samtaler under min observation, og har derfor haft en rolle som *deltagende observatør*, men også skiftet til *udelukkende observatør* (Warming, 2007:316-317). Eksempelvis har jeg observeret en familie spise aftensmad, mens jeg som "fluen på væggen" sad et stykke fra spisebordet og iagttog familien. I begge positioner er min rolle som forsker tydelig for både familier og for den ungekonsulent som jeg også møder, idet alle involverede er bekendt med mit formål (Warming, 2007:316-317). Det kan naturligvis ikke undgås at min position som forsker og observatør i en eller anden grad kan komme til at påvirke familiernes og de unges måde at føre deres liv på, mens jeg er der, og dette har jeg været opmærksom på. Jeg har i den forbindelse både gjort mig overvejelser om, hvad det betyder for den empiri, jeg får, samt hvilken betydning det har for familierne og de unge, at jeg – ligesom familierådgivningen – griber ind i deres hverdagsliv og "forstyrrer" deres hverdag og rutiner uintenderet (Ulvik, 2014:6; Mørck, 2016:156-159).

For at mindske fokus på min rolle som observatør, valgte jeg derfor først at skrive observationsnotater efter mine besøg i hjemmene. Jeg observerede familierne og de unge mellem 1,5 og 4 timer, hvorefter jeg tog tilbage og skrev mine observationer ind på computeren, først de væsentligste pointer i punktform og dernæst mere udførligt, hvem der sagde og gjorde hvad. Dette gjorde jeg så hverken børn eller forældre ikke skulle føle at de blev vurderet, men som sagt at min tilstedeværelse skulle opleves mere naturlig. Samtidig havde jeg bedre mulighed for at koncentrere mig om mine omgivelser og forholde mig til det jeg så.

Etiske overvejelser

I tråd med specialets fokus på mere og bedre børneinddragelse har jeg naturligvis også selv gjort mig overvejelser omkring min fremgangsmåde i forhold til de børn, som deltager i undersøgelsen. Jeg har lagt stor vægt på at fortælle forældrene, at det skulle være en fælles beslutning for både børn og voksne i familien, om de ville medvirke i undersøgelsen. Ligeledes ønskede jeg også, at børnene af egen lyst og vilje deltog i interviewene, hvorfor jeg spurgte dem inden interviewet, hvorvidt de havde lyst til at tale med mig. Samtidig havde jeg bedt forældrene om at understrege for børnene, at de ikke var "tvunget" til at tale med mig, hvis ikke de ville (Warming, 2011:94).

Ligeledes har jeg også haft etiske overvejelser om, hvilke børn der skulle inddrages i undersøgelsen (Kristensen & Hussain, 2016:18). I de tre tilfælde hvor det var mødre, der henvendte sig til mig, var det som udgangspunkt ikke børnenes interesse at deltage i undersøgelsen. Jeg fortalte forældrene, at det var meget vigtigt for mig ikke at forstyrre eller belaste børnene ved min tilstedeværelse, da jeg vidste, at der bl.a. var nogle børn, som har problemer med angst og/eller manglende tillid til fagpersoner.

I Familie 3 måtte jeg gerne komme på besøg til trods for, at børnene i familien har svært ved at stole på fagpersoner. Det betød for mit vedkommende, at jeg flere gange måtte understrege, at jeg ikke var fra kommunen, men at jeg kom med den hensigt at forstå og videregive deres oplevelser og perspektiver – hvorfor *fortrolighed*, har været et nøgleord for at kunne få indsigt i børnenes perspektiver (Warming, 2011:92). Særligt under dette besøg betød både fortrolighed, *tillid* samt *anonymitet* meget for børnene og dermed for den viden og de oplevelser, de ville dele med mig (Kristensen & Hussain, 2016:18; Poulsen, 2016:80-81).

Familierne er anonyme i denne undersøgelse, da familierne i højere grad kan tale frit uden at bekymre sig om, hvorvidt deres medvirken kan få konsekvenser for dem i det videre samarbejde med Familiehuset.

Familiehuset anonymiseres også fordi det bidrager til en bedre anonymisering af de enkelte familier, og fordi jeg ønsker, at Familiehuset ikke skal forbindes til et særligt sted eller kommune, men snarere ses som et eksempel. I forbindelse med mine overvejelser om anonymitet og tillid har jeg indset, at det er en svær balancegang at analysere på de enkelte familiers hverdagsliv og gå i detaljen, samtidig med, at jeg skal anonymisere familierne, så de altså ikke kan genkendes i undersøgelsen og analysen.

Specialets videnskabelig kvalitet

I dette afsnit vil jeg beskrive specialets videnskabelige kvalitet ved at tydeliggøre sammenhængen mellem specialets problemstilling og den konkrete udførelse af undersøgelsen, samt kohærens i specialets

forskningsdesign, fra det teoretisk afsæt til valg af metode og til analysen af det empiriske materiale. Dette gøres på baggrund af udvalgte kvalitetskriterier, *gyldighed, pålidelighed og gennemsigtighed* (Kristensen & Hussain, 2016:17-18). I det specialets undersøgelsesdesign beror på kvalitative metoder, benytter jeg også *genstandsadækvathed* som kvalitetskriterium, da det kriterie afspejler i hvor høj grad de metoder jeg gør brug af, også er i stand til at begribe det genstandsfelt, som jeg ønsker at undersøge (Juhl, 2014:84).

Med ambitionen om at skabe viden om familiers hverdagsliv samt familierådgivningens betydning for familierne set ud fra både børns og forældres førstepersonsperspektiv, har jeg valgt at trække både på teori og metodiske tilgange, som giver adgang til at undersøge hverdagslivet. Både livsformsinterview og kritisk psykologi udspringer af en kritik af tidligere "traditionelle" metoder og fremgangsmåder, hvorfor specialets forskningsdesign både teoretisk og metodologisk har en dialektisk forståelse af mennesket og omverdenen (Holzkamp, 2013; Dreier, 2014; Haavind, 2019). Da undersøgelsen tager afsæt i de enkelte børns og forældres førstehåndsperspektiv, kan det være vanskeligt for andre forskere at vide, hvor objektivt og dækkende, det som interviewpersonen fortæller, er. På den ene side kan det ses som en fejkilde, at interviewpersonen styrer fortællingen, men på den anden side er det også muligt at komme til at standardisere interviewene, og dette vil naturligvis også præge resultaterne. Dog kan der argumenteres, at i tilfælde af standardisering vil det gælde for samtlige interviews, hvorfor de er præget på samme måde og derfor godt kan sammenlignes (Haavind, 2019:44). Ligeledes vil jeg argumentere for, at det i denne undersøgelse ikke handler om at finde sammenhæng mellem uafhængige og afhængige variabler, men i stedet er ambitionen at: "*forstå de «innvendige» sammenhengene som personer selv skaper og tar i bruk.*" (Haavind, 2019:45). Til dette er livsformsinterview særlig pålidelige, da de udgør førstehåndskendskab til personens eget liv og de hændelser, der sker i hverdagslivet (Haavind, 2019:44). På den måde er livsforminterview som "*å stå skulder ved skulder med barnet*" (Guldbrandsen, 2014:69), og samtidig har observationerne skabt yderligere indsigt i familiernes hverdagsliv. Hvortil de analytiske begreber som kritisk psykologi bidrager med undersøge og analysere, hvilke problematikker familierne oplever at have i deres hverdagsliv, samt hvilken betydning familierådgivningens indgriben har, set ud fra familiernes perspektiv. Med den dialektiske forståelse af forholdet mellem menneske og omverden kan specialets kvalitative undersøgelse siges at omhandle nogen *særlige* familier, men disse familiers perspektiver kan stadig fortælle noget om det *almene*, da de udgør en del af helheden.

Kapitel 4: Analyse

Med Holzkamps analytiske begreb livsførelse sætter jeg fokus på de betingelser i familiernes hverdagsliv, som får betydning for, hvordan de handler og organiserer deres hverdagsliv og de problematikker, der opstår som følge heraf. Derudover får jeg gennem begrebet livsførelse bedre øje for, hvordan familielivet arrangeres i samspil med mange andre parter og i forskellige sociale praksisser. For at besvare specialets problemformulering om problem- og forandringsforståelser i familierådgivningen og dens betydning for børns og forældres problematikker i hverdagslivet arbejder jeg ud fra tre analytiske forskningsspørgsmål, som jeg har udarbejdet ud fra det empiriske materiale, dvs. transskriberinger, observationsnoter og dokumenter om familierådgivning:

- Hvem retter familierådgivning sig mod, og hvilke problem- og forandringsforståelser arbejder familiekonsulenterne ud fra i familierådgivningen?
- Hvilke problematikker oplever familierne i deres hverdagsliv, og hvilke muligheder og begrænsninger skaber familierådgivningen for familierne?
- Hvilken betydning får familierådgivning for familiernes problematikker i deres hverdagsliv?

Med disse forskningsspørgsmål som grundlag for analysen vil jeg disponere analysen således: I første del af analysen **Del 1: Familierådgivningens rammer** besvares første forskningsspørgsmål ved at beskrive helt konkret, hvilken form for indsats familierådgivningen er, hvem familierådgivningen henvender sig til og derved analysere, hvilke problem- og forandringsforståelser, der ligger til grund for familierådgivning §11.3. I denne del af analysen viser jeg, hvordan familierådgivningen retter sig mod familien indadtil og søger at løse indbyrdes og kommunikative problematikker hos familier.

Dernæst vil jeg i analysens **Del 2: Problematikker i hverdagslivet** med afsæt i begrebet livsførelse dels beskrive og analysere, hvilke problematikker familier oplever at få hjælp til i familierådgivningen, og dels hvilken betydning familierådgivningen får i hverdagslivet. Herigennem får jeg indsigt i, hvad familierne går og gør, og derved hvilke muligheder og begrænsninger de møder i hverdagslivet. I denne del af analysen viser jeg, hvordan de problematikker som familier særligt lægger vægt på i deres hverdagsliv, retter sig udadtil i samarbejdet og samspillet med andre parter.

Slutteligt vil jeg i analysen Del 3: vise, hvordan familierådgivningens intervention i familiens hverdagsliv kun retter sig mod en lille del de problematikker familier oplever i deres hverdagsliv. Gennem analysen vil jeg undersøge hvilken betydning familiekonsulenternes problem- og forandringsforståelser har for familierne.

Del 1: Familierådgivningens rammer

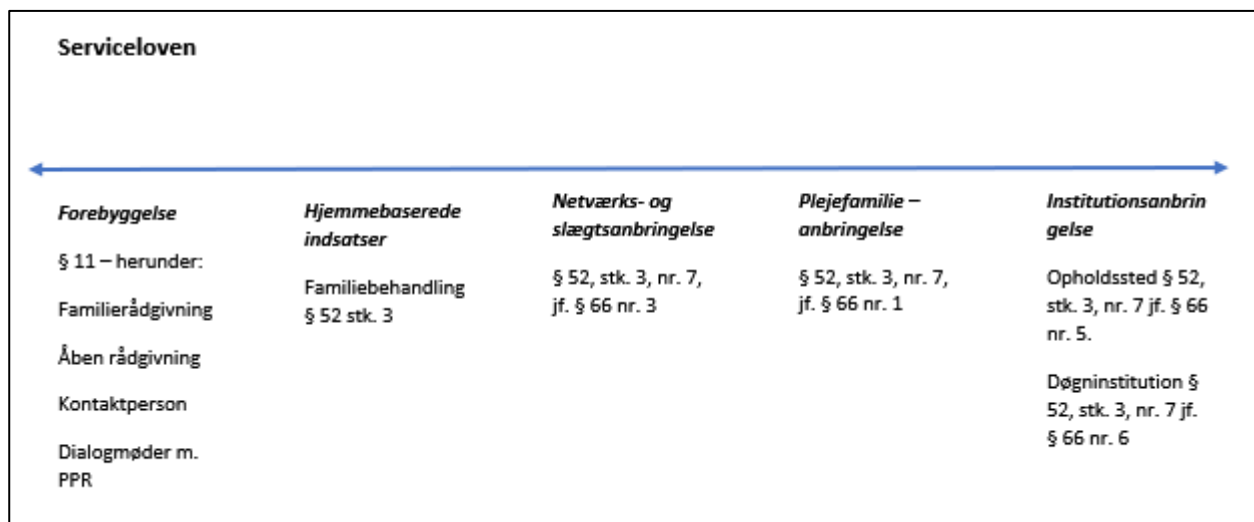
I denne del vil jeg beskrive den lovgivning og rammer som familiekonsulenterne arbejder ud fra i familierådgivning. Formålet er at give et faktisk overblik over rammerne for indsatsen, og i den forbindelse analysere de problem- og forandringsforståelser, som familiekonsulenterne arbejder ud fra.

Hvem retter familierådgivning sig mod?

Familierådgivning er en *forebyggende indsats* og hører under § 11.3 i Serviceloven, dvs. rådgivning om familieplanlægning. I kommunens tilbudsvifte beskrives målgruppen således: "(...) *familier hvor barnet eller den unge har særlige behov for hjælp og at familiens behov for rådgivning kan imødekommes, med et korterevarende forløb.*" (Bilag 1). Inden en familie får familierådgivning holdes et møde med en sagsbehandler fra den pågældende kommunes front-team. I samtalen med familien vurderer sagsbehandleren, hvilket tilbud familien skal have, og derudfra udarbejdes en handleplan for familien. Familierådgivningen hører under serviceloven §11 stk. 3, hvori det fremgår, at barnet, den unge eller familien skal tilbydes en forebyggende indsats, hvis det vurderes at støtten imødekommer barnets eller den unges behov (Danske Love). Der kan vælges imellem fire former for støtte i stk. 3:

- 1)Konsulentbistand, herunder familierettede indsatser.
- 2)Netværks- eller samtalegrupper.
- 3)Rådgivning om familieplanlægning.
- 4)Andre indsatser, der har til formål at forebygge et barns eller en ungs eller familiens vanskeligheder.

På den måde er familierådgivning et mindre indgribende forløb i forhold til andre indsatser, såsom behandlingsforløb eller anbringelse uden for hjemmet, da formålet med familierådgivning er at *forebygge* behovet for en yderligere indgriben. Familiekonsulenten skal gennem rådgivningssamtaler hjælpe familie med at nå de konkrete mål, der er beskrevet i handleplanen (Bilag 1). I figuren nedenfor ses en skala over indsatserne indgriben i familiers liv.

Yderst til venstre finder vi de forebyggende indsatser, herunder familierådgivningen, mens forløb på opholdssteder og døgninstitutioner betegnes som den mest indgribende indsats, da barnet og/eller familien i disse tilfælde flyttes fra deres hjem, hvilket også er tilfælde i netværksanbringelser og plejefamilier. Så familierådgivningen griber ind i familiernes hverdagsliv og har til formål at hjælpe familien gennem rådgivning og samtaler. Der tilbydes op til 8 samtaler med familiekonsulenten, som fordeler sig over maks. 6 måneder (bilag 1). I skemaet herunder fra kommunens tilbudsvifte beskrives familierådgivningen (bilag 1):

RÅDGIVNING I FAMILIEHUSET

Navn	Rådgivningsforløb i Familiehuset
Formål	Formålet er at forældrene får råd og vejledning i forhold til de udfordringer de er støt på i forhold til deres barn.
Målgruppe	Målgruppen er familier hvor barnet eller den unge har særlige behov for hjælp og at familiens behov for rådgivning kan imødekommes, med et korterevarende forløb.
Lovgivning	Servicelovens § 11
Ydelse	Korterevarende rådgivningssamtaler primært med forældrene ud fra konkrete mål i handleplanen.

Formålet med familierådgivning er ifølge kommunens tilbudsvifte, at forældre får råd og vejledning i forhold til de udfordringer, de oplever at have med deres barn. Når forældrene beskrives som de primære modtagere af familierådgivningen afspejler dette en særlig forståelse af, at det er forældrene som primært står med ansvaret for og kompetencerne til at forandre de problematikker, som barnet og/eller familien oplever. Forældrene ses altså som nøglepersonerne til løsningen på problemerne, og derfor: "vurderes [det] i samarbejde med jer [forældre, red.] i hvilket omfang, jeres barn/teenager skal inddrages i samtalerne." (Bilag 1). Det betyder, at familierådgivningen som udgangspunkt kun fokuserer på forældrenes

perspektiver på hverdagslivet og de problematikker, der opstår heri, mens barnets eller den unges deltagelse er betinget af forældrenes og konsulentens opfattelse af situationen og det deraf følgende behov for inddragelse af barnets perspektiv. For nærmere at belyse, hvilke problematikker familierådgivningen kan hjælpe med, ses nedenfor et uddrag fra Familiehusets hjemmeside med eksempler på sådanne problematikker:

Familiehuset tilbyder rådgivning til jer som familie, hvis I oplever problemstillinger, der har stor betydning for jeres barn. Det kan eksempelvis være, hvis I oplever:

- Dårlig kommunikation i familien- fx uenighed om opdragelse.
- Problemer i forhold til at være en sammenbragt familie.
- Udfordringer i forhold til hvis I føler, at jeres barn/teenager gør som det passer ham/hende.
- Uenighed og konflikter i forbindelse med en skilsmisse, der påvirker jeres barn.

Samtalerne foregår som udgangspunkt i Familiehuset. (Bilag 1).

Når der fokuseres på "dårlig kommunikation i familien" eller forældres oplevelse af, at deres barn eller teenager "gør som det passer ham/hende", afspejler det for det første en forståelse af barnet som værende "problemet" og samtidig en særlig forståelse af, hvad familier finder problematisk i deres hverdagsliv, som de behøver hjælp til. De problematikker, som italesættes af familiehuset, peger på familiens interne problematikker, hvilket vil sige at familierådgivningens primært *retter sig indadtil* mod familiens egen sociale praksis. Det er samtidig et udtryk for, at den politisk formulerede indsats baserer sig på et antikveret børnesyn, hvor barnet ikke ses som kompetent, men som kilde til uoverensstemmelse i familien, og at barnet ses som "offeret" for uenigheder og konflikter. Udgangspunktet for rådgivningen er at den rettes mod forældrene og at barnet derfor ikke ses som egnet til at blive medinddraget i egen sag.

Løsningen – og dermed den forandringsforståelse som kommer til udtryk – er, at snakke med og vejlede primært forældrene i, hvad de skal gøre og hvordan de skal handle for at løse problematikkerne og opnå at kommunikere bedre. Derved ligger løsningen altså i at snakke – coache – forældrene, men der er ikke nogen hjælp til den praktiske organisering.

Delkonklusion på 1. del af analysen

I første analysedel har jeg analyseret familierådgivningens problem- og forandringsforståelse ud fra Familiehusets hjemmeside, kommunens tilbudsvifte og serviceloven § 11. stk. 3. Analysen viser overordnet at familierådgivning retter sig indadtil mod familien og problematikker indenfor den sociale praksis familien udgør. Igennem familierådgivningens rettedhed mod familiens interne relationer, kommer rådgivningens problemforståelse også til udtryk, ved at problematikkerne er nogen eller noget der opstår i familien. For

familiekonsulenten handler det om at få skabt en bedre forståelse og kommunikation intern i familien, og for at kunne dette søger familierådgivningen at løse problematikkerne via samtaler og rådgivning primært med forældrene i familien. Børnenes deltagelse og inddragelse i familierådgivningen afhænger af, hvorvidt familiekonsulenten og forældrene mener, at det er nødvendigt at inddrage barnet. I familierådgivningen er det altså som udgangspunkt forældrene, som bærer ansvaret for at skabe en forandring i hverdagen ved – gennem rådgivning – at lære at handle og gøre noget anderledes, på grund af det børnesyn, hvor barnet ikke ses som kompetent og egnet til at blive medinddraget i løsningerne.

Del 2: Problematikker i hverdagslivet

Jeg har i første del af analysen vist, hvordan familierådgivningen retter sig indadtil mod familiens sociale praksis. I denne analysedel undersøger jeg ud fra det andet forskningsspørgsmål, hvilke problematikker familierne oplever i deres hverdagsliv, og gennem disse analyser viser jeg, hvordan familiernes problematikker ofte hænger sammen med andre sociale praksisser.

For at komme i dybden med en analyse af en families livsførelse og de problematikker, der opstår i hverdagslivet, tager jeg særligt udgangspunkt i Familie 3, da denne families hverdagsliv bedst kan illustrere de analytiske pointer, jeg overordnet har fundet i gennemgangen af det empiriske materiale.

Hvorfor familierådgivning?

Familien 3 bestående af moren Marie, faren Theis og deres børn Frigga og Merle. Familien har været tilknyttet familiehuset og fået familierådgivning af to omgange, først i forbindelse med Merle og dernæst blev en ny sag oprettet med fokus på Frigga. Jeg vil i her fokusere på, hvilke grunde der er til at Merle og hendes forældre tilknyttedes familiehuset, da dette forløb får betydning for Friggas sag og familierådgivningen, hvorfor den kronologiske rækkefølge er betydningsfuld for at forstå, hvordan det ene forløb påvirker det andet.

Ud fra forældrenes perspektiv har Merle siden hun var helt lille været meget følsom overfor berøring og høje lyde. Den gang Merle gik i børnehaven lagde pædagogerne også mærke til, at Merle reagerede meget voldsomt på de mindste krav, og hvis et andet barn kom til at strejfe Merle, ville hun reagere ved at kaste sig tilbage og græde højt, som var hun blevet overfaldet, forklarer Marie. Derfor blev der indgået et samarbejde mellem børnehaven og PPR for at støtte og hjælpe Merle. Frem til nu, hvor Merle er 12 år gammel og går i 6. klasse, har der således været et samarbejde med PPR. Forældrene fortæller, at de har flyttet kommune tre gange i den tid, det har stået på, men hver gang har de selv ønsket at få overført samarbejdet til den nye kommune. Nu bor familien sammen med Theis' stedfar, som begge børn betragter som deres farfar, i et stort hus med masser af plads til dem alle sammen. Da de flyttede hjem til farfaren, skiftede familien igen kommune, og forældrene kontaktede derfor front-teamet i kommunen. Her havde de en samtale med en socialrådgiver, der spurgte ind til, hvad de ønskede der skulle ske og hvilken hjælp, de kunne tænke sig. Marie forklarede, at hun selv har oplevet at få familierådgivning – som hun kalder det – med sin mor, da hun var barn, og at hun havde gode erfaringer med dette, hvorfor det var familiens ønske at få et lignende tilbud. Derfor blev der udarbejdet en handleplan ud fra § 11.3, og familien blev tildelt familierådgivning som supplement til PPR-samarbejdet i skolen (F3 – Forældre).

I takt med at Merle er blevet ældre har de udfordringer, Merle oplevede i børnehaven, udviklet sig, og nu som 12årig beskriver hendes forældre det som "en form for præsentationsangst", hvor Merle reagerer ved gå i panik eller blive ked af det og frustreret. Ud fra Maries perspektiv som mor sker det som regel i krav-situationer, men det kan være ganske små og enkle krav, som Merle har svært ved at håndtere, fordi hun oplever, at det er en "test", hvor der er et rigtigt eller forkert svar (F3 – forældre:3). I samtalen med Merle beskriver hun det selv som en "angst for tid", og kommer med et eksempel på, hvordan det fylder i hendes hverdagen:

Merle: (...) jeg har en eller anden form for angst for tid.

Lærke: Hvad betyder det for dig, at du har angst for tid?

Merle: F.eks. hvis vi spiller et brætspil hvor der er f.eks. et timeglas, så føler jeg mig tit virkelig, virkelig stresset eller angst, for at gøre et eller andet forkert. Og så går jeg fuldstændig i panik.

Lærke: Kan du komme med et eksempel, hvad sker der hvis I spiller spil med tid, hvad sker der så?

Merle: Så når jeg når til det punkt hvor jeg ikke længere synes det er sjovt, og bare begynder at stresses, så lukker jeg helt ned og begynder tit at græde egentlig.

Lærke: Det kan jeg godt forstå. Hvad gør de andre så?

Merle: Så tager vi en pause, og finder et andet spil og jeg tager mig sammen og prøver igen.

Lærke: Hvordan tager du dig sammen?

Merle: jeg tager nogle dybe indåndinger og selvom jeg ikke er helt klar når jeg springer ud i det, så gør jeg det alligevel, og så bliver jeg bare ved med at prøve og lade vær med at gå i panik for anden gang. Og det ser ud til at virke rigtig meget. (F3 – Merle:10)

Merle oplever, at hendes "angst for tid" begrænser hende i at spille med sin familie, fordi hun er bange for at gøre noget forkert. Det var også det, som forældrene beskrev, som en form for præsentationsangst. Når Merle når til et punkt, hvor hun føler sig handlingslammet, søger hun at ændre sin situation ved at tage nogle dybe indåndinger og få kontrol over angsten. Imens holder resten af familien også en pause med at spille. På den måde skaber Merles handlinger også betingelser for resten af familien, når de spiller et spil sammen, fordi familien begrænses i at spille videre.

Det er ikke kun i familiens sociale praksis, at Merle og forældrene oplever, at tidsaspektet og præstationsangsten får betydning for Merle, men også i andre sociale praksisser som Merle indgår i. Merle har tidligere gået til taekwondo, nu går hun til trommer, og i begge sammenhænge har frygten for ikke at kunne præstere fyldt rigtig meget. Det at skulle lære noget nyt og dermed ikke kunne det 100% korrekt første gang, man prøver, har Merle rigtig svært ved, oplever hendes forældre (F3 – forældre:3).

Til hverdag går Merle i skole, i øjeblikket online grundet Covid-19 pandemien. Forældrene er bekymrede for, hvordan det skal gå Merle, når hun efter sommerferien skal i 7. klasse og der begynder at komme flere

tests, og karakterer begynder at blive en del af skoledagen. Forældrenes bekymring samt samarbejdet med skolen vil jeg gå nærmere ind i det følgende afsnit, først vil jeg se nærmere på, hvordan Merles betingelser for at deltage i skolen har ændret sig under hjemsendelsen, da dette viser, hvilke problematikker Merle også oplever i hverdagslivet, og hvilke muligheder og begrænsninger Merle handler ud fra. Merle oplever:

Merle: Til skolearbejde, især før corona, der havde vi sådan nogle matematiklektier vi skulle lave på en dag eller to, og jeg lavede dem aldrig, for jeg hader matematik og jeg vidste at jeg bare ville stresser mig selv rigtig meget, hvis jeg begyndte. Men det ser ud til at hvis jeg prøvede at komme igennem dem, så de svar jeg svarede de var mest rigtige.

Lærke: okay det var da godt gået. Hvordan har du det så når du finder ud af det?

Merle: Altså jeg gad slet ikke at lave opgaverne, fordi jeg føler stadig stressen, men altså det gav mig lidt mere selvtillid på en måde. (F3 – Merle:10)

Før nedlukningen havde Merle svært ved at lave sine lektier særligt i matematik, men under nedlukningen og hjemsendelsen af elever til onlineundervisning har det vidst sig, at Merle har fået det bedre og har nemmere ved at lave skoleopgaver, hvilket både Merle og hendes forældre oplever. Begrundelsen for dette ligger i, at Merles mor Marie også har været hjemme, og derfor har hun kunnet sidde sammen med Merle og støtte hende i skolearbejdet, når Merle begyndte at føle sig stresset og presset. Grunden til at Marie har været hjemme, er at hun fik konstateret kræft, hvilket derfor har været en betingelse for familiens hverdag.

Marie: (...) jeg har været hjemme på grund af kræft, og har gået syg, og har derfor kunne gå hjemme med hende under hele forløbet og har fysisk siddet ved siden af hende og se hendes reaktioner, og kunne tage hånd om det med det samme og snakke med hende om det samme, og på den måde givet hende nogle helt klare og brugbare værktøjer til hvordan hun kommer igennem det her. Og vise hende med støtte at "prøv nu at se her, det gør ikke noget det tager mere end 12 minutter, verden eksploderer ikke, du har stadigvæk de samme antal rigtige svar" og alt muligt andet. Det fik hun så med sig i skolen, og så gik det faktisk fra at hun var gået fra hver time til at hun ikke er gået fra en eneste time overhovedet. (F3 – forældre:13-14).

Sygdommen har naturligvis begrænset Marie, da hun har været sygemeldt fra sit arbejde, og hun har ikke haft det samme overskud som hun plejer, men samtidig har det også betydet, at hun har haft mulighed for at være hjemme sammen med Merle og hjælpe hende i med hendes skolegang.

Familierådgivningens betydning for familien

Jeg har ovenfor beskrevet, hvilke problematikker som ligger til grund for familierådgivningen i Familie 3, og hvordan de problematikker, Merle har i sin hverdag, får betydning for hendes handlemuligheder i forskellige sociale praksisser og ikke blot i familiens. Derfor vil jeg i det følgende gå i dybden med, hvilken betydning familierådgivningen har for familien samt vise, hvordan familierådgivningen får betydning for problematikkerne i andre sociale praksisser og omvendt.

Jeg vil begynde med Merles perspektiv på familierådgivning. Generelt set oplever Merle at *"have nogle ud fra familiehuset det er sådan rimelig fedt."* (F3 – Merle:8). Hun beskriver, hvordan familiekonsulentent tit sidder og observerer familien, mens de eksempelvis spiller et spil eller spiser aftensmad. Ifølge Merle er begrundelsen for familiekonsulentens observationer, at familiekonsulentent skal se, hvordan familien kommunikerer med hinanden, så familiekonsulentent kan hjælpe familien internt med at forstå hinanden og kommunikere bedre, hvilket ud fra Merles perspektiv er: *" (...) lidt fedt, at vi sådan kan få hjælp til at forstå hinanden bedre og sådan noget."* (F3 – Merle:9). Merles oplevelse af familierådgivningen hænger sammen med rammerne for familierådgivningen, som netop vist i første analysedel, har fokus på at løse problemer i familien indadtil. Gennem Merles mors perspektiv får vi en beskrivelse af, hvilke problematikker indadtil i familien, som familiekonsulentent hjælper familien med. I eksemplet kommer det til udtryk, hvordan familierådgivningen hjælper dem som forældre og Merle med at kommunikere og forstå hinanden. Gennem Maries beskrivelse får vi en indsigt i hendes måde at handle på, og hvilken betingelser det skaber for Merle:

Marie: (...) altså vi har affaldssortering, hun [Merle, red.] ved godt, hvilke skraldespande de forskellige ting skal i, men hvis man så siger til hende, i forbindelse med at hun skal smide noget ud "husk nu at smide det i den rigtige" eller noget i den dur, så går hun straks i panik. Hun ved udmærket godt hvilken det er, men det at hun bliver mindet om det får hende ud af den, eller hvis hun får en anden besked samtidig. Og det er jo sådan nogle ting vi øver os i herhjemme og som vi netop får hjælp af familierapien, det er det der med hvordan at vi netop skal stille krav og hvordan hun rummer krav uden at gå i panik. (F3 – forældre:3)

Ud fra eksemplet med affaldssortering kan det analyseres at Maries måde at minde Merle om, at der er en rigtig og en forkert måde, at smide affaldet ud på, får – ifølge Marie – den betydning, at Merle bliver begyndt at betvivle sine egne evner og viden om, i hvilken skraldespand affaldet skal hen. På den ene side fortæller Marie at hun er bevidst om at Merle er klar over hvor skraldet skal hen, men på den anden side har hun alligevel påpeget for Merle, at hun skal huske at gøre det rigtigt. Det er ifølge Marie netop denne form for kommunikation og måde at "stille krav" på, som forældrene skal have hjælp af familierådgivningen til. Samtidig påpeges det, at Merle skal lære, hvordan "hun rummer krav uden at gå i panik". I henhold til første analyse er dette et godt eksempel på, hvordan familierådgivningen vejleder forældre i at handle anderledes i forhold til deres børn og samtidig søger at hjælpe børnene ved at tænke anderledes om deres situation. Både Merle og hendes forældre gør opmærksom på, at de er glade for at få hjælp til at kommunikere. Forældrene forklarer ligeledes, hvordan de ofte får "aha-oplevelser", når de som forældre har samtaler med familiekonsulentent (F3 – forældre:4). Men til trods for at forældrene under samtalen med familiekonsulentent får råd og vejledning, oplever de også, at det er svært at overføre denne til deres hverdag: *"(...) især noget af det vi har fået banket ind i hovedet og som vi stadig kan have svært ved, fordi det ligger så meget i os, men det der med bare at acceptere, at hun er ked af det eller at hun er sur, så bare at sige "okay, du er sur, eller det er i orden" og give et kram og så lidt lade det være ved det."* (F3 – Forældre:4,

egne markeringer). Når Marie beskriver, at det er svært at få det som bliver "banket i hovedet" på dem overført til deres hverdagsliv, kan det ses i relation til Højholts pointe om, hvordan det kan være vanskeligt at få den sociale intervention til at virke andre steder i hverdagslivet.

Samtidig vidner det om, at der også kan være begrænsninger forbundet med familierådgivningens dialog-baserede tilgang, hvor forældrene kommer til samtale for at løse de problematikker, familien oplever i deres hverdagsliv. Forældrene fortæller nemlig, at de primært har familierådgivningen alene, og at børnene derfor kun deltager i familierådgivningen, når familiekonsulenten kommer for at observere familien. Når forældrene har rådgivningen, snakker de "om hvordan vi [forældre, red.] ser udfordringerne" (F3 – forældre:4), hvorfor det kun er forældrenes problemforståelse, som præsenteres for familiekonsulenten. Når forældrene får familierådgivning alene, begrundes det med, at det ikke er børnene, det handler om, men dem som forældre, hvorfor børnene ikke skal bære et ansvar over for familierådgivningen. Forældrenes forandringsforståelse er altså, at de alene bærer ansvaret for at ændre de problematikker, som børnene og familien står i. Når børnene ikke aktivt inddrages i familierådgivningen, men blot er med, når familiekonsulenten skal observere familien i en given kontekst, får børnene ikke mulighed for at dele deres partielle og subjektive viden om den fælles sag, hvilket betyder, at en vigtig viden bliver overset i familierådgivningen. Det kan derfor diskuteres hvorvidt *familierådgivningen* snarere burde italesættes som *forældrerrådgivning*, idet fokus er på at få forældrene til at handle anderledes.

Generelt udtrykker familien, at de er glade for at få hjælp til at kommunikere og forstå hinanden bedre internt i familien, men samtidig udtrykker forældrene også, at dér, hvor familierådgivningen har haft størst betydning for deres hverdagsliv, er i forældrenes samarbejde med skolen. Derfor vil jeg i næste afsnit af analysen vise, hvilke andre problematikker familien oplever i deres hverdagsliv, som retter sig udadtil, til skolen som social praksis, for i den forbindelse at vise, hvordan familierådgivning får en særlig betydning for netop problematikker i hverdagslivet, som ligger udenfor familiens sociale praksis.

Samarbejdet med skolen

Som beskrevet tidligere har forældrene samarbejdet med daginstitution siden Merle gik i børnehave og derfra fortsat samarbejdet med PPR igennem Merles skoletid. Ifølge forældrene har skolen en anden forståelse af Merle og de problematikker, Merle står i, hvilket betyder, at det er svært at samarbejde, da den fælles problem- og forandringsforståelse ikke er der. Det viser sig også, at det er skolen, der i sin tid lavede en underretning til kommunen på grund af bekymring om Merles trivsel. På den måde er familiens forløb med familierådgivningen opstået grundet problematikker i en anden social praksis, nemlig skolen, hvorfor dette kan ses som eksempel på, hvordan én social praksis skaber betingelser for en anden, familiens hjem. Det er ikke kun i Familie 3, at dette er tilfældet, men det gør sig også gældende i flere af de andre familier: I

Familie 1 var det Carlas stigende fravær i skolen, som bekymrede skolen og derfor lavede de en bekymringskrivelse til kommunen (F1), og på samme måde i Familie 2, hvor Laura efter at have mistet sin mor var meget ked af det i skolen, hvorfor hendes klasselærer også gjorde kommunen og familien opmærksom på dette (F2). Dette vidner om, at de problematikker, børnene eller familierne står i og som ligger til grund for familierådgivningen, i første omgang udspiller sig i en helt anden social praksis end dér, hvor familierådgivningen griber ind og som den retter sig mod.

Denne analytiske pointe vil jeg gå nærmere i dybden med i tredje analysedel. I det følgende vil jeg have fokus på at analysere, hvilken betydning familierådgivningen har haft for forældrene i Familie 3 i forbindelse med deres skolesamarbejde.

Merles mor Marie fortæller: " (...) at det der har været den største hjælp for os og for Merle tror jeg, med hele familierapien, det er at familiehuset har givet os det, at vi har følt at de er på vores side, (...) og på vores barns side. (...) og hjælpe os med at få skolen til at forstå det [problematikkerne, red.] og komme videre fra det." (F3 – forældre:5). Ud fra forældrenes perspektiv har familierådgivningen altså haft størst betydning dér, hvor familien handler i sammenhænge med andre parter – nemlig her: skolen. Grundet familiekonsulentens ståsted har hun en særlig viden om familiens hverdagsliv i hjemmet, som får en særlig betydning i netværksmøderne, da de øvrige deltagere i netværksmøderne (skolepsykologen, læreren, skolelederen, sagsbehandleren og AKT-medarbejderen) ikke har denne viden. Gennem forældrenes fortælling tegner der sig et billede af, at de oplever, at familiekonsulenten har samme problemforståelse som dem selv. Theis fortæller, at de som forældre ikke oplever samme problematikker i hjemmet, som skolen oplever, men at skolen ikke vil acceptere dette og derfor sender flere underretninger til kommunen for at få familien til at løse "problemet" i hjemmet. Ifølge forældrene handler skolens problematikker i forhold til Merle om, at Merle oplever flere krav-situationer i skolen. Når en lærer eksempelvis præsenterer en opgave og fortæller eleverne i klassen, at de har 20 minutter til at lave opgaverne, samt at hvis de bliver færdige før tid, kan de også gå i gang med tre andre opgaver, går Merle "i baglås", fordi hun forestiller sig, at alle opgaver inklusiv ekstraopgaverne skal laves færdig. Merle går derfor ofte fra undervisningen og vil ikke deltage, fordi hun – ifølge hendes forældres perspektiv – ikke "tør" begynde på opgaver, hun frygter ikke at kunne blive færdig med (F3 – forældre). Theis fortæller at "(...) problemerne og de episoder som skolen oplevede, dem oplevede vi ikke derhjemme. Ergo måtte det være på skolen, at problemet var, og dét ville de ikke acceptere." (Familie – forældre:6). Familierådgivningen får i den forbindelse en særlig betydning, da forældrene nemlig føler sig hørt og forstået af familiekonsulenten. Forældrene oplever, at familiekonsulenten bakker dem op i deres oplevelse af, at Merles problematikker i skolen bedst løses i den kontekst, hvori problematikken opstår.

Marie: Deres [Familiehusets, red.] mål er at gøre det lettere for vores barn, at have en dejlig hverdag, og det har bare gjort at vi har følt os meget mere mødt. Hvor det, vi har fornemmet sådan fra skolen af og sådan noget, det er det der med at pege fingre af, og "I er et problem" og "Merle er et problem og det skal I gøre noget ved, for det må være jer der er skyld i problemet" (...) og jeg tror bare det er **derfor vi netop er så positive omkring Familiehuset, for da vi så endelig kommer i gang med det, så føler vi lige pludselig at det er nogen der rent faktisk har vores ryg, som vil hjælpe os med det egentlig problem** og som vil høre os, når vi står og siger "Jamen vi ved godt at vi har gjort noget galt, men hvordan retter vi op på det nu, og kan vi ikke godt blive enige om at lige meget hvad der skal til for at rette op på det, så skal det være et samarbejde mellem hjem og skole, når nu vi ikke har vores børn særlig meget hjemme." Og det var bare lige præcis det, som familiehuset gjorde for os, det var at virkelig give os det her medhold (F3 – forældre:5).

Familierådgivningens særlige betydning i form af opbakning og støtte i forhold til at forstå og forandre de problematikker, der opstår i Merles hverdagsliv, står i kontrast til forældrenes oplevelse af skolens håndtering af de problematikker, Merle har i skolen. Når Marie giver udtryk for, at skolen ud fra hendes perspektiv mener, at "det må være jer der er skyld i problemet" og samtidig oplever, at skolen tillægger dem ansvaret for at løse "problemet", ser det ud fra forældrenes perspektiv ud til, at der sker en problemforskydning. Juhl m.fl. viser gennem en analyse netop, hvordan fagprofessionelle tillægger forældre ansvar både for de problematikker, deres barn står i, og for at løse disse problematikker (Juhl, m.fl. 2015).

Samme oplevelse af familiekonsulentens betydning for samarbejdet med skolen udtrykker moren Tanja fra Familie 4 også. Ligesom Familie 3 har forælderen i Familie 4 også tidligere en oplevelse af, at det er svært at samarbejde med skolen, da skolen ud fra Tanjas perspektiv ikke føler, at skolen anerkender sønnen Viktors problematikker. Viktor har førhen haft svært ved at deltage i skolen, hvilket begrundes med at Viktor har diagnosen Aspergers syndrom. Ifølge Tanja var skolens forståelse af Viktor, at han var "doven" og "teenageagtig", hvorfor han havde svært ved at komme i skole, men den problemforståelse delte Tanja ikke med skolen. Det svære samarbejdet mellem skole og hjemmet betød også, at Viktor ikke kom i skole i 2020. Til gengæld deltog Viktor og hans forældre i Familiehusets Cool Kids program – hvilket er et gruppeforløb for familier med børn, der har angst eller bekymringer. Efterfølgende blev Viktor og hans familie tildelt familierådgivning, da der stadig var nogle problematikker i hverdagslivet, som ikke var blevet afhjulpet af gruppeforløbet, bl.a. var Viktor stadig ikke kommet tilbage i skole. Men så fik Viktor mulighed for at begynde i en specialklasse i starten af 2021, hvilket netop også er her, at Tanja beskriver, at de særligt har haft gavn af familierådgivningen, da familiekonsulenten har kunne hjælpe med skolesamarbejdet:

Tanja: (...) vi kan bruge hende [familiekonsulenten, red.] på den måde i hvert fald også, at hun netop har det her samarbejde med skolen, så det ikke kun er os der kommer og siger [hvordan skole opstarten skal være, red.], men lige så meget familiekonsulenten, der er med til at styre processen i, hvordan Viktor skal være i skole. Og i og med... jeg tænker at netop fordi hun også

er i et samarbejde med skolen, så er det også rigtig vigtigt at hun netop har de her snakke med Viktor om, hvad han tænker om at være i skolen. (F4:3).

I familie 4 får familierådgivningen derfor også en særlig betydning, da Viktor starter i et nyt skoletilbud på en specialskole i kommunen. Tanja uddyber senere i samtalen, hvordan hun oplever at familiekonsulenten er "Viktors stemme" (F4), og derved skaber familiekonsulenten i samarbejdet med skolen nogle nye muligheder for, hvordan Viktors skoledag forløber.

I ovenstående analyse har jeg således vist, hvordan familierådgivningen skaber nogle særlige muligheder for familiens samarbejde med skolen. Familiekonsulenterne har udover at have fokus på familiens interne problematikker også mulighed for at støtte (særlig) forældrene i samarbejdet med skolen, hvilket ifølge forældrene er dér, hvor de oplever at få mest ud af familierådgivningen. På den ene side oplever familierne, at familierådgivningen skaber mulighed for bedre samarbejde med skolen, men på den anden side skaber familierådgivningen også nogle begrænsninger for familiernes samarbejde med andre sociale praksisser. Disse begrænsninger vil jeg vise i det følgende afsnit, hvor jeg igen tager udgangspunkt i Familie 3.

At opgive samarbejdet

Som jeg nævnte indledningsvis i denne analysedel, får Merles forløb i Familiehuset og derigennem også samarbejdet med skolen, betydning for lillesøsteren Friggas forløb og for forældrenes ønske om, hvad familierådgivningen skal hjælpe dem med. For til trods for, at jeg netop har vist, hvordan familierådgivningen havde en særlig stor betydning for familiens samarbejde med skolen ud fra forældrenes perspektiv, har forældrene samtidig en oplevelse af, at familierådgivningen begrænser samarbejdet med skolen. Jeg vil i det nedenstående analysere, hvordan forældrene begrundet familierådgivningens begrænsninger, og hvilken betydning det får for deres hverdagsliv og forløb i familiehuset. For at kunne dette må jeg først beskrive, hvordan sagen og familierådgivningen med fokus på Frigga blev igangsat.

Ifølge Marie og Theis er Frigga det stik modsatte af Merle: "*hun [Frigga, red.] har fuldt mod på livet, har ingen autoritetstro, og er ikke bare kan selv, vil selv, men er også skal fandme også selv (...)*" (F3 – forældre:10). Derfor har Frigga nogle gange svært ved at skulle rette ind under faste rammer og regler som eksempelvis at sidde stille ved bordet eller spise hele sin aftensmad. Disse problematikker i hverdagen er nogle, som forældrene oplever i hjemmet, men ifølge forældrene er det også nogle, som skolen oplever. Så derfor er det også skolen som opfordrer familien til også at få hjælp og fokus på Frigga gennem familierådgivning. Til det afsluttende netværksmøde vedrørende Merle fortæller Marie, hvordan det: "*(...) så lige pludselig kom det til at handle om Frigga, og det var på sådan en måde, hvor de sagde "og nu synes vi ikke rigtig at det går så godt med Frigga", sådan at nu kan vi ikke længere være efter jer, hvad angår Merle, så nu kører vi på Frigga i stedet for.*" (Familie – forældre:10). Når skolen til det afsluttende netværksmøde om

Merle deler en ny bekymring om Frigga, oplever Marie, at det er skolens måde at "være efter" dem som forældre på, hvilket får den betydning, at hun får meget modstand i forhold til at begynde et nyt samarbejde med skolen om Frigga. Begge forældre fortæller dog, at de gerne vil have hjælp og rådgivning via familierådgivningen til at håndtere de problematikker, der opstår i hjemmet. I nedenstående uddrag beskriver forældrene, hvordan de oplever, at familierådgivningen skaber nogle særlige betingelser, som får betydning for måden, familien og skolen samarbejder på. Theis forklarer først, hvordan de ønsker samarbejdet skal være fremover:

Theis: (...) hvis skolen har brug for at vide hvordan de håndterer hende [Frigga, red.] i skolen, og vi har brug for hjælp til håndtering herhjemme, så synes vi at de to ting skal skilles ad. For det var det de ikke var blevet med Merle til at starte med. Der var alt rodet sammen i en stor bunke, som gjorde at der til sidst blev lagt alt ansvar over på os, og det ønskede vi ikke i den her situation. (...) Vi vil selvfølgelig gerne have hjælp og derfor sagde vi også ja til det her forløb med Frigga, fordi vi vil gerne have hjælp på vores bane, og at de gerne vil have hjælp på deres bane, det er helt fint, men det er deres lod, og er ikke noget...

Marie: (...) jeg ville ikke alt det er bureaukrati igennem igen, hvor skolen står og venter på at vi er færdige med vores forløb, før at de gider gøre noget ved sagen, det gad jeg simpelthen ikke igen og det gjorde jeg helt klar for socialrådgiveren. Og sådan er det så også blevet, at hvis vi skal sættes i det her familieterapi igennem igen, så var det fuldstændig uden om skolen, det var ikke noget skolen skulle have indsigt i på nogen som helst måde (...) (F3 – forældre:10).

For forældrene får det tidligere samarbejde med skolen om Merle her den betydning, at de ikke ønsker at indgå i et nyt samarbejde med skolen om Frigga. Gennem forældrenes fortælling får vi en indsigt i, hvordan én social praksis påvirker en anden. Ud fra Maries perspektiv oplever hun, at skolen venter med at handle - "gøre noget ved sagen" - og lave en pædagogisk indsats i forhold til Merle, når skolen er bekendt med, at familie får familierådgivning, hvilket derfor er forældrenes begrundelse for, at de ikke ønsker at inddrage familierådgivningen i det nye samarbejde med skolen, men i stedet at "de to ting skal skilles ad". På den måde kan familierådgivningen ses som en begrænsning for familiens samarbejde med en anden social praksis.

Så på den ene side oplever forældrene, at familierådgivningen begrænser deres samarbejde med skolen, men på den anden side oplever forældrene samtidig, at familierådgivningen har givet dem mulighed for at få hjælp og opbakning i skolesamarbejdet, som jeg viste i forrige afsnit.

Når forældrene får deres ønske opfyldt om at holde familierådgivningen og skolens pædagogiske indsats hver for sig, opgives samarbejdet mellem skole og hjem. Marie fortæller, at der er sat et pædagogisk arbejde i gang på skolen vedrørende Frigga, som de "*intet har med at gøre, andet end at vi* [forældrene, red.] *får nogle informationer om, at nu prøver de det her og det her af, og "vi kunne godt tænke os at I gjorde sådan og sådan" og det fungerer umiddelbart okay.*" (F3 – forældre:10). Denne nye

”samarbejdskonstellation” mellem skolen og hjemmet, som Marie beskriver, er også et eksempel på, hvordan familiens hverdagsliv stadig føres på tværs af hjem og skole, hvorfor familien også stadig må koordinere og planlægge med skolen på trods af, at det overordnede samarbejde er opgivet. Netop koordineringen med andre parter vil jeg analysere nærmere i næste afsnit, for derigennem at vise kompleksiteten i de problematikker, familien oplever i hverdagslivet, da de kommer til udtryk på tværs af forskellige sociale praksisser, som skaber muligheder og begrænsninger i hverdagslivet.

Organisering og koordinering af hverdagslivet udadtil

Jeg vil herunder vise, hvordan Familie 3 organiserer og koordinerer deres hverdag med andre parter, som ikke er en del af familierådgivningen eller bliver inddraget i denne, selv om den fælles organisering og koordinering udadtil skaber nogle betingelser, som får betydning for familien og de problematikker, de oplever i hverdagen. Jeg har valgt to eksempler fra hhv. skole-hjemsamarbejdet og øvrige familierelationer (farfar).

Skole-hjemsamarbejdet vedrørende Frigga

Tidligere har jeg beskrevet, hvordan Frigga har svært ved at håndtere og efterleve regler og retningslinjer. Måden, hvorpå forældrene støtter og hjælper Frigga derhjemme med forskellige skift og rutiner, er via piktogrammer. Både i køkkenet, på badeværelset og på Friggas værelse hænger der små billeder af, hvad og hvornår hun skal gøre noget. Eksempelvis er der på værelset billeder af, i hvilken rækkefølge hun skal gøre sig klar om morgen: tage tøj på, børste hår og pakke taske. Piktogrammerne i hjemmet er et redskab som forældrene er blevet præsenteret for i familierådgivningen, hvorfor familierådgivningen har givet familien mulighed for at afhjælpe nogle af de problematikker, Frigga har haft med at koncentrere sig eller miste overblikket. Dog har familierådgivningen kun hjulpet med dette i familiens hjem, hvorfor Frigga – og forældrene – altså stadig oplever problematikkerne i skolen. Når familierådgivningen fokuserer på, hvordan familien får løst problematikkerne i hjemmet, mangler familien stadig at finde ud af at løse problematikkerne andre steder.

På trods af at Marie og Theis har opgivet samarbejdet med skolen, må de stadig koordinere og organisere deres sociale praksis derhjemme med skolens, når de eksempelvis skal aflevere og hente Frigga og Merle. Skolen er som før nævnt en social praksis, som stadig skaber betingelser for familiens hverdagsliv, og skolen har iværksat deres egen pædagogiske indsats i forhold til Frigga, når hun er i skole og SFO: Friggas lærere og pædagogerne i SFO har besluttet, at Frigga skal have nogle faste tidspunkter at møde ind i skole og blive hentet igen i SFO.

Marie og Theis forklarer, at de derfor hver dag skal aflevere Frigga i skole ”*præcis 8.10, så der når at være mindst mulige forstyrrelser, som kan distrahere hende inden skolearbejdet*” (F3 – forældre:11). Rammerne, skolen har sat, får derved betydning for familiens koordinering af hverdagslivet, når forældrene skal aflevere Frigga i skole på et helt specielt tidspunkt – og på samme måde skal hente hende i SFO præcis kl. 15.30. På den ene side skaber denne del af den pædagogiske indsats i skolen mulighed for, at familien kan få en fast struktur og få skabt nogle gode overgange mellem skole og hjem for Frigga, så hun nemmere kan forholde sig til de skift, der er i hendes hverdag, men på den anden side oplever forældrene også, at det tit skaber nogle begrænsninger for deres hverdag, når de oplever, at pædagogerne i SFO'en ikke sørger for, at Frigga er klar til at blive hentet som aftalt 15.30. Forældrene oplever derfor endnu engang, at samarbejdet med skolen er problematisk, fordi:

Theis: (...) de pædagogiske tiltag, der bliver lavet på skolen synes jeg umiddelbart, at de er ekstremt dårlige til selv at overholde. Vi har en klar aftale om at Frigga skal hentes hver dag kl. 15.30 fra SFO, men hun er aldrig klar til at tage af sted, hun er altid i gang med noget andet, hun er lige blevet sat i gang med at lave perleplader eller noget andet. Ingen af hendes ting er pakket sammen, og i de her tider må vi ikke være på skolen, vi må slet ikke gå ind.

Marie: (...) Altså f.eks. så brokker vi os over, hvorfor de sætter barnet i gang med at lave perleplader to minutter inden hun skal hentes? ”Amen de synes ikke at perleplader er et stort projekt”, hvor vi så siger til dem, at det er jo ikke det, det handler om, det handler ikke om at, I ikke synes det er et stort projekt, det handler om at barnet bliver sat i en situation, hvor hun sætter sig i den her verden, som hun skal hives ud af inden hun kan nå at gøre det færdig, og det er dét, der er hele problemet. Det er det, de siger er hele problemet. Og som de vil have ændret, og hvorfor hjælper de så ikke med at få det ændret? (F3 – forældre:11)

Når Frigga får lov til at lave perleplader kort tid inden hun skal hentes 15.30, får det den betydning, at Frigga ikke er klar til at blive hentet, når forældrene kommer. Forældrene oplever, samtidig at deres handlemuligheder begrænses, når de ikke må gå indenfor og hjælpe Frigga grundet corona-restriktioner, hvilket derfor betyder, at forældrene er særligt afhængige af, at pædagogerne hjælper og overholder de aftaler, som de har lavet med forældrene.

Marie og Theis' oplevelse af samarbejdet med skolen og SFO'en viser, hvordan også det generelle samarbejde i hverdagen er problematisk og skaber udfordringer for forældrene, og også indirekte for Frigga, idét hun ikke får den hjælp, som hun har brug for, for bedre at kunne rumme de mange skift, hun har i hverdagen.

Er farfar en del af ”familien”?

Bedsteforældre og andre familiemedlemmer fylder meget i familiernes hverdagsliv. Flere af de familier, som deltog i specialets empiriske undersøgelse, fortalte om deres øvrige familie, og i tre af de seks familier

havde barnet netop dagen forinden set eller besøgt en bedsteforælder. Dette betyder, at familier ikke kun må koordinere og planlægge deres hverdag med SFO og skole, men også med den øvrige familie.

Som beskrevet tidligere bor Familie 3 sammen med børnenes farfar, hvorfor farfaren også er en del af familiens hverdagsliv, og dette forhold medfører både muligheder og begrænsninger i familiens livsførelse og problematikker. Jeg vil i det følgende vise, hvordan farfaren er med til at skabe betingelser for familiens hverdagsliv, som får betydning for familie. Formålet med dette er samtidig at vise, hvilke begrænsninger familierådgivningen har i forhold til at intervenere i familiens hverdag.

Selvom farfaren bor sammen med familien, og han derfor er en stor del af børnenes og forældrenes hverdagsliv, er han ikke en del af den familierådgivning, som familien får. Forældrene fortæller, at farfaren ikke ønsker en opdragende rolle i forhold til børnebørnene, og derfor ønsker han heller ikke at være en del af familierådgivningen (Observation – F3). Samtidig fortæller Marie og Theis, hvordan børnenes farfar har nogle andre værdier, end de selv har. Dette får den betydning, at det sommetider er svært for Marie og Theis at opdrage deres børn ud fra deres egne værdier og overbevisning. Under mit besøg hos familien fortæller forældrene, at de:

(...) har nogle værdier med sig fra deres barndom og opvækst, de prøver at opdrage deres børn ud fra i hverdagen, bl.a. at man skal arbejde og yde en ekstra indsats for at nyde/få noget. Her kan farfar godt nogle gange komme til at købe det, børnene ønsker sig, i stedet for at børnene selv spare sammen. (...) både mor og far har også affundet sig med, at man ikke kan "lave om på ham" siger de, og tilføjer: "han gør som han gør". (Observation – F3).

Når Frigga og Merles farfar handler i uoverensstemmelse med forældrenes værdier og opdragelsesstil, skaber det en begrænsning for forældrenes mulighed for at lære børnene at spare sammen eller yde en ekstra indsats for at få det, de ønsker sig. Forældrene begrundede farfarens handlinger med, at han har meget svært ved at sige nej til børnene.

I familien er der altså nogle modsatrettede interesser, som skaber nogle konflikter i familiens hverdagsliv – både blandt forældre og farfar, men også blandt forældrene og børnene. Dette fortæller Frigga om i forbindelse med en samtale, vi har om at lave skattejagt. Jeg spørger Frigga, om hun tit leger skattejagt med Merle og sine forældre, hvortil Frigga svarer:

Frigga: Øh nej. Det er bare for at holde mig og mor, til at vi ikke bliver sure på hinanden.

Lærke: Hvornår ville i da gøre det?

Frigga: Tja, når jeg i hvert fald gør noget forkert.

Lærke: Hvad kunne det f.eks. være? Kan du fortælle mig lidt om det?

Frigga: mmh. Det kunne være sådan, når jeg sådan smilede, eller ikke smilede, gjorde noget uartigt. Hvis jeg sådan lokker min farfar til give os slik, og så gør min farfar det fordi han siger altid ja ((griner)) (...) farfar han synes jeg er sådan sød og sjov, så det er derfor han så hele tiden siger ja. Til alt! (F3 – Frigga:8)

Ud fra Friggas perspektiv er det hende, der gør "noget forkert", når hun spørger sin farfar om eksempelvis slik, da hun er bekendt med, at hendes forældre ikke synes det er en god idé. Frigga oplever, at de forskelligt rettede interesser – at hun spørger sin farfar om slik og at Marie ikke synes hun skal have slik – skaber konflikter mellem dem, hvorfor måden, farfaren handler på, får betydningen for Friggas relation til sin mor. Både familiekonsulent og farfar selv mener, at børnene må lære ikke at spørge ham om ting, fordi han er typen, der siger ja, så børnene skal lære ikke at udnytte det – fortæller forældrene under mit besøg hos familien. Heri ligger en særlig problemforståelse, nemlig at farfaren har svært ved at sige nej til sine børnebørn. Måden at løse dette på, altså forandringsforståelsen, er ved at lære børnene ikke at "udnytte" deres farfar, hvorfor al ansvar for forandringen placeres hos børnene. Det er dem, Frigga og Merle, der skal tænke og handle anderledes, hvilket forældrene begrundes med at farfaren "gør som han gør" og ham kan man "ikke lave om på". Samtidig afspejler det også familierådgivningens/familiekonsulentens forandringsforståelse, som handler om, at børnene skal lære at tænke anderledes, fremfor at inddrage farfaren i familierådgivningen og derigennem overdrage ham en del af ansvaret for forandringen.

På samme måde som farfaren skaber begrænsninger i familiens hverdagsliv, oplever familien også, at farfaren skaber nogle muligheder, eksempelvis hjælper farfaren til med at passe Frigga og Merle, når forældrene skal til familierådgivning i familiehuset, eller henter børnene fra skole. Dette betyder, at familien får flere muligheder for at planlægge og koordinere deres hverdagsliv i samarbejde med børnenes farfar. Da jeg besøger familien, kommer den fælles koordinering af familiens hverdagsliv til udtryk, da Theis netop er kommet hjem fra arbejde:

Theis står i køkkenet og kigger på klokken. Han er næsten lige kommet hjem fra arbejde, og han fortæller mig, at han skal ud ad døren igen om lidt, da han skal hente Frigga kl. 15.30, men så stikker Johnny, børnenes farfar, hovedet ind af køkkendøren og spørger, om han skal køre til SFO'en og hente Frigga i stedet. Det må han meget gerne, siger Theis, og fortæller samtidig, at han også meget gerne må købe noget brød med hjem til aftensmaden og et par andre småting, som de mangler. Johnny tager afsted for at hente Frigga umiddelbart efter. (Observation – F3).

Farfar Johnny bidrager i denne situation til familiens fælles koordinering ved at skabe muligheden for, at hente Frigga i stedet for Theis skal gøre det. Når farfaren henter Frigga får det den betydning, at Theis kan blive hjemme og gøre klar til aftensmaden. Efter omtrent 30-40 minutter kommer farfar og Frigga tilbage igen og Frigga løber ind ad døren med sin skoletaske og viser sine forældre, at hun har spist hele sin madpakke den dag. Noget som hun ellers normalt glemmer, men Marie og Theis vil meget gerne have, at hun spiser sin frokost og de bliver derfor meget glade for at se den tomme madkasse. Farfaren kommer ikke

med ind, men vinker i døren og sætter de indkøbte varer i posen på gulvet, hvorefter han går ind i hans del af huset. Lige inden familien sætter sig til bords for at spise aftenmad, opstår en ny situation, hvor Theis opdager, at farfaren har købt slik til Frigga:

Det er først da faren går ud for at hente barnestolen fra bilen, at han opdager at der er blevet købt slik. Theis siger "Har du nu lokket farfar til at købe slik til dig igen, Frigga?" Frigga kigger lidt ned og siger så nej. Hurtigt efter indrømmer hun så og tilføjer "men jeg fik kun ét stykke", dér kigger Theis på hende igen og siger, at hun ikke kun tager et stykke: "Hvis jeg kender dig ret, så har du proppet begge kinder" siger han og griner lidt. Så griner Frigga også. (Observation – F3).

Denne situation demonstrerer kompleksiteten i samspillet i familien både i de indbyrdes relationer mellem Frigga og hendes far og farfar, samt hvordan problemerne mellem forældre og børn opstår i mødet med andre, f.eks. farfar. Farfarens tjeneste overfor Theis udløser en situation, der senere giver anledning til en bebrejdelse til Frigga fra hendes far i relation til, at hun har lokket sin farfar til at købe slik, hvilket er i strid med forældrenes erklærede intentioner. Dermed skaber farfarens handlinger set ud fra Theis' perspektiv nogle særlige betingelser, både i form af muligheden for at hente Frigga og begrænsningen ved at underminere forældrenes opdragelse og værdier. Dette får betydning for familiens livsførelse, idet farfarens adfærd skaber kontraproduktive betingelser i forhold til de problematikker, forældrene og børnene arbejder med i familierådgivningen, men farfaren bliver ikke inddraget i dette forløb.

Delkonklusion på 2. del af analysen

Jeg har i specialets anden analysedel vist, hvordan de problematikker, der udspiller sig i en families hverdagsliv, oftest er forbundet med andre parter udadtil, og ikke kun indadtil i familiens sociale praksis. Til trods for at det ud fra forældrenes perspektiv er i samarbejdet udadtil, at familierådgivningen får størst betydning i familiens samarbejde med andre, er familierådgivningen rettet mod familien indadtil gennem samtaler med forældrene og observation af hele familien qua dens problem- og forandringsforståelse. Derfor kommer familierådgivningens indsats kun til at ramme en mindre del af familiens problematikker i hverdagslivet.

Del 3: Simple problemer kontra komplekse problemer

Efter jeg i første del har analyseret, hvordan familierådgivningen retter sig *indadtil* med fokus på forældrene og kommunikationen internt i familien, samt vist hvordan problematikker i hverdagslivet ofte udspiller sig *udadtil* i mødet med andre praksisser i anden analysedel, ønsker jeg i sidste analysedel at vise, hvilken betydning familierådgivningen – og dens problem- og forandringsforståelse – får for problematikker i familiers hverdagsliv.

I analysen kommer jeg også ind på, hvilken viden man går glip af i familierådgivningen, og slutteligt diskuteres, hvordan viden om familiers hverdagsliv kan bidrage til udvide familierådgivningens problem- og forandringsforståelse med afsæt i differentieringen mellem *simple problemer* og *komplekse problemer*.

Familierådgivningens problem- og forandringsforståelse og dens betydning for børn og forældre

Jeg viste i første analysedel, at familierådgivningen har til formål, at få forældre til at handle anderledes, hvilket skal ske på baggrund af samtaler og rådgivning. Familierådgivningens forandringsforståelse beror altså på, at forandringen i familien kan ske gennem samtaler og coaching primært af forældrene.

Specialets empiriske undersøgelse tyder på, at flere af forældrene overtager familierådgivningens forståelse og derved selv påtager sig ansvaret for at løse problematikkerne. Dette kommer særligt til udtryk i den måde, hvorpå forældrene begrundede børnenes begrænsede inddragelse og deltagelse i selve familierådgivningen. I familie 6 fortæller moren Stina eksempelvis: "*Det er fordi det ikke er børnene, det handler om, tror jeg. Det handler om, (...) simpelthen, at vi [forældre, red.] skulle have nogle redskaber til at håndtere, når de alle tre [børn, red.] er sammen.*" (F6:4). Ligeledes fortæller Marie fra Familie 3, hvordan familierådgivningen ud fra hendes perspektiv: "*(...) ikke handler om dem [børnene, red.], men om mig og far, og at vi skal have hjælp til at få familie til at fungere bedst muligt.*" (F3 – forældre:12).

Forældrenes forandringsforståelse er altså, at de alene bærer ansvaret for at ændre de problematikker, som børnene og familien står i. Når børnene ikke aktivt inddrages i familierådgivningen, men blot er med, når familiekonsulenten skal observere familien i en given kontekst, får børnene ikke mulighed for at dele deres partielle og subjektive viden om *den fælles sag*, hvilket betyder, at vigtig viden ikke bliver inddraget i familierådgivningen. Når løsningen på familiens problematikker placeres hos forældrene, retter fokus sig væk fra børnenes perspektiver på problematikkerne i hverdagen.

I Maries tilfælde kommer det til udtryk i en form for balancegang: "Ja, det synes jeg er svært, hvor meget inddrager man sine børn, inden de får for mange informationer, og inden der bliver lagt for meget ansvar over på dem, enten tilsigtet eller utilsigtet, ikke? Børn de hører jo tit tingene meget anderledes end vi voksne gør..." (F3 – forældre:14). Marie bidrager til at skabe betingelser for børnene, som betyder at deres inddragelse og deltagelsesmuligheder i familierådgivningen mindskes. Begrundelsen for Maries handlinger og overvejelser er, at hun ønsker at skåne børnene, fordi de hører og forstår "tingene meget anderledes end vi voksne".

Familierådgivningens fokus på familiens kommunikation indadtil og familiens indbyrdes relationer er også dét, som børnene lægger vægt på, når de beskriver, hvad familierådgivningen hjælper med. Ud fra Friggas perspektiv så er familiekonsulenten "*én der skal, også skal, vide hvordan det går herhjemme. (...) [Familiekonsulenten, red.] Kigger bare hvordan det er her, og så skal hun gå.*" (F3 – Frigga:10).

Friggas søster Merle beskriver ud fra sit perspektiv, at formålet med familierådgivningen er:

Merle: "(...) at se sådan hvordan vi kommunikere og sådan noget. (...) det er lidt fedt at vi sådan kan få hjælp til at forstå hinanden bedre og sådan noget.

Lærke: Okay, er det noget de har fortalt jer?

Merle: Det har jeg ikke rigtig hørt med på, eller ja hørt... (F3 – Merle:8-9).

Heraf fremgår det, at det er Merles egen opfattelse af familierådgivningen baseret på hendes egne observationer, og at fokus er på familiens problematikker indadtil. Både Frigga og Merle oplever at familiekonsulenten primært er i hjemmet for at "se" hvordan det går eller hvordan familie kommunikerer, men har ikke selv direkte kommunikation med familiekonsulenten. Det har Andreas på 11 år fra Familie 4 imidlertid. Andreas, hans søskende og mor fået individuel familierådgivning siden forældrenes skilsmisse for 2 år siden (Bilag: Præsentation af familierne). I mit besøg hos familien gjorde jeg følgende observationer:

Andreas fortæller, at han ikke føler, han får noget ud af at snakke med familiekonsulenten, "nogen får noget ud af at tale om sine problemer, men det gør jeg bare ikke" forklarer han. Moren fortæller også, at det sommetider virker som om, at børnene får det værre eller er i dårligere humør, mere nedtrykte efter at have talt med deres familiekonsulent, nok mest fordi de taler om noget af det, der er svært, og så er det jo også det der fylder i deres tanker bagefter. Når jeg spørger Andreas, hvorfor han synes, han ikke får noget ud af det, siger han, at han ikke helt ved det. Men så hjælper hans søster, Tine, ham med at sætte ord på det "Er det ikke fordi I altid taler om noget svært eller dårligt?" siger hun og uddyber, "nogle gange bliver du bedt om at svare på, hvor mange skænderier der har været den sidste uge?" Det giver Andreas sin søster ret i: "Det ville være dejligt også at tale om noget godt, men det gør vi alligevel også nogle gange." Andreas og familiekonsulenten går ture, hver gang de ses, og de bedste ture er, når familiekonsulenten har sin hund med, fortæller Andreas. (Observation F4)

Med dette eksempel kommer flere ting til udtryk: at tale om problematikkerne i hverdagen er ud fra Andreas' perspektiv ikke en hjælp, og moren oplever i forlængelse heraf, at Andreas kan være mere ked af det efter familierådgivningen. Heraf ses at familierådgivningen – og dens problem- og forandringsforståelse – får en negativ betydning for Andreas' hverdagsliv, samt at hans problematikker ikke løses via samtaler.

Familierådgivning rammer altså kun en del af de problematikker, der opstår i familiernes hverdagsliv. Som det fremgår af anden analysedel, er familiernes problematikker komplekse og udspiller sig på tværs af sociale praksisser, og er derfor svære for familierådgivningen af løse med dens nuværende problem- og forandringsforståelse. Dette skyldes ikke mindst, at *"sociale problemer stort set altid er komplekse problemer. De kan med fagprofessionel stædighed og ihærdighed muligvis afgrænses, der kan laves scenarier for indgriben, der vil øge sandsynligheden for et positivt outcome (...)"* (Hagedorn-Rasmussen & Krøjer, 2019:26). Problem- og forandringsforståelsen som ligger til grund for familierådgivningens indsats reducerer familiens problematikker til et begrænset omfang, idet man nemmere kan arbejde med tamme problemer. Men da familiernes problemer må kategoriseres som vilde problemer, opstår der en uoverensstemmelse, idet familierådgivningen ikke inddrager alle relevante aspekter af familiens hverdagsliv.

Læring fra hverdagslivet

"Hvis problemet er muligt at definere på en så simpel måde, at det fx handler om at slå et søm i, så kan vi konkludere, at en god hammer kan løse det." (Hagedorn-Rasmussen & Krøjer, 2019:25-26). Det er den samme tilgang, der gør sig gældende i familierådgivningens søgen efter "simple problemer" i hverdagslivet, hvor det er muligt på en enkel måde at fastslå, om man har opnået en løsning. Men ofte løser interventioner, som er designet til at løse simple problemer, ikke de komplekse problematikker, når løsningen bringes i spil i den komplekse sammenhæng:

Forestilling om, at sociale interventioner kan løsrives fra deres kontekst – altså dekontekstualiseres – synes at være udbredt og har fået en vedvarende rolle som tankefigur i disse år. (...) Denne forestilling er direkte knyttet til ideen om, at det er muligt at afgrænse og isolere problemet fra dets relationelle og kontekstuelle indlejretthed og derigennem få det til at fremtræde som et tamt problem. (Hagedorn-Rasmussen & Krøjer, 2019:27)

Nøgleordene i denne sammenhæng er "komplekse problemer", idet analyserne viser, at familiernes komplekse hverdagsliv byder på mange ofte indbyrdes modstridende relationer, der gør det nødvendigt for såvel børn som voksne at navigere og tage hensyn til både regler, der er italesat, og de forskellige aktørers personlige præferencer og udtryksformer. Samtidig oplever familierne også at problematikkerne i hverdagslivet udspiller sig i flere forskellige sociale praksisser, og derfor får dét der f.eks. sker i skolen,

betydning for de problematikker familien oplever i hjemmet. Derudfra kan det analyseres, at den væsentligste læring er, at familiens problematikker ikke er nogen som kun kan løses indadtil.

Den måde, hvorpå familierådgivningen i praksis tænker forebyggelse, handler på den ene side om, hvordan forældre kan gøre noget anderledes i familien, selvom problematikkerne er et helt andet sted, som f.eks. i skolen eller i relation til øvrige familiemedlemmer. Derfor rammer familierådgivningen i nogle tilfælde ved siden af, idet familie-konsulentens indsats ikke tager højde for børnenes viden og perspektiver. Samtidig har familierådgivning en særlig forståelse af at en familie består af mor, far og børn, mens den ikke tager højde for eller inddrager andre relevante familiemedlemmer eller øvrige personer fra familiens netværk.

På den anden side, når familierådgivningen opererer indenfor så snævert et felt, er det nærliggende at pege på, at den politiske tilgang ser problematikkerne som simple problemer, da:

(...) det [er, red.] politikernes legitime opgave og pligt i et demokratisk samfund, at (...) budgettere midler til og tilvejebringe betingelser for interventionen samt afgøre, hvordan et socialt problem defineres, og om "noget overhovedet er et socialt problem". Det kan indebære, at det komplekse problem defineres som simpelt eller kompliceret – det vilde problem tæmmes, så det bliver mere håndterbart. Herved opstår det problem, at interventionen kan risikere at "skyde forbi" problemet. (Krogstrup, 2016:82).

Når familierådgivningen således er rettet mod den politisk definerede opgave, følger det heraf, at der sker en simplificering af problematikkerne i hverdagslivet. Dette betyder på den ene side, at der er bedre mulighed for at kunne måle resultatet af familierådgivningen, men samtidig skaber det begrænsninger i forhold til at kunne tilpasse løsningerne til familiens komplekse hverdagsliv.

Denne problemstilling kalder på flere forskellige samtidige indsatser for at løse familiens komplekse problemer og opnå langsigtede samt bæredygtige løsninger. Dette kunne tyde på, at der er behov for at nytænke familierådgivningens funktion i forhold til de mange forskellige parter som indgår i familiens hverdagsliv og livsførelse, som ikke klientgør barnet, men ser barnet som kompetent og motiveret for at blive inddraget i egen sag.

Delkonklusion på 3. del af analysen

Når jeg sammenholder de analytiske pointer fra første og anden analysedel, viser det sig, at forældrene i høj grad overtager ansvaret for problemløsningen som er i tråd med familierådgivningens forandringsforståelse og politiske bestemte betingelser. Børnene bliver derfor ikke inddraget i løsningen af de problematikker, der opstår i hverdagslivet, og børnene overtager også samme problemforståelse som både familierådgivningen og forældrene handler ud fra – nemlig at familiens problematikker kan løses indadtil via

observationer og kommunikation. På den måde viser den tredje analysedel også, at familierådgivningen simplificerer problematikkerne i familiens hverdagsliv til kun at handle om familiens sociale praksis, hvorfor der ikke tages højde for andre sociale praksisser og de gensidige påvirkninger, som løbende skaber betingelser i familiens hverdagsliv.

Kapitel 5: Konklusion

Formålet med konklusionen er at besvare problemformuleringen: Hvilke problem- og forandringsforståelser ligger der til grund for familierådgivning i henhold til Servicelovens §11.3 og hvilken betydning oplever børn og forældre, at de har for problematikker i hverdagslivet?

På baggrund af analysernes pointer ser jeg på det teoretiske udgangspunkt for specialet og på det problem- og forskningsfelt, som jeg har beskrevet i specialets indledning, og som handler om at familierådgivningen som social intervention griber ind i familiers liv uden at tage højde for forældres og børns øvrige hverdagsliv.

Specialets kundskabsambition var at vise, at man ikke kun kan intervenere i en social praksis – familien – og derefter forvente en bæredygtig og vedvarende løsning af komplekse problematikker uden at inddrage andre relevante aspekter af familiens hverdagsliv. Ambitionen var også at analyserne kan være med til at bringe læring om sammenhænge i familiers hverdagsliv, der kan inddrages som aspekter i udvikling af et teoretisk fundament for etableringen af en udvidet praksis i familierådgivningen.

Afslutningsvis diskuteres og konkluderes på den metodiske tilgang og undersøgelsens kvalitet.

Specialets analytiske pointer og perspektiverende betragtninger

Som konklusion på første analysedel, hvor jeg har analyseret familierådgivningens problem- og forandringsforståelse ud fra Familiehusets hjemmeside, kommunens tilbudsvifte og serviceloven § 11. stk. 3, fandt jeg at familierådgivningen overordnet retter sig *indadtil* mod familien. Familierådgivningens problemforståelse er, at problematikkerne findes i familien, og at de løses ved at få skabt en bedre forståelse og kommunikation intern i familien. Ud fra familierådgivningen forandringsforståelse søger den at løse problematikkerne primært med forældrene i familien. Derfor bliver børnenes deltagelse og inddragelse i familierådgivningen sporadisk, idet den er betinget af, at familiekonsulenten mener, at det er nødvendigt. Her blev det tydeligt at den politisk formulerede indsats baserer sig på et antikveret børnesyn, hvor barnet ikke ses som kompetent og egnet til at blive medinddraget i egen sag.

Specialets anden analysedel viste, at problematikker i families hverdagsliv oftest er forbundet med parter *udadtil* i andre sociale praksisser såsom skole, SFO og andre familierelationer. Ud fra forældrenes perspektiv er det også i samarbejdet *udadtil*, at familierådgivningen får størst betydning, selv om familierådgivningen er rettet mod familien *indadtil*. Analysen viste også, at selvom dette er tilfældet, har familierådgivningens begrænsede fokus den betydning, at der ikke nødvendigvis opnås varige løsninger af problematikker i

det dialektiske forhold mellem familien og andre sociale praksisser, da familiekonsulenten ikke tager højde for ydre betingelser, der opstår i familiemedlemmernes deltagelse i andre sociale praksisser. Derfor kommer familierådgivningens indsats kun til at ramme en mindre del af familiens problematikker i hverdagslivet end man kunne opnå såfremt relationerne til andre parter bevidst blev inddraget i familierådgivningens arbejde med familierne. Specialets analyse peger altså på, at der antageligt er mulighed for med en mindre indsats at opnå væsentlig mere bæredygtige og langvarige løsninger på problematikker i familiers hverdagsliv, hvilket yderligere forskning formentlig med fordel vil kunne afdække.

De analytiske pointer fra første og anden analysedel viste, at forældrene i høj grad overtager ansvaret for problemløsningen ud fra familierådgivningens forandringsforståelse, og at børnene overtager samme problemforståelse som både familierådgivningen og forældrene handler ud fra. På baggrund af specialets tredje analysedel kan det konkluderes, at familierådgivningen simplificerer problematikkerne, der udspiller sig i familien, da der ikke tages højde for andre sociale praksisser og de gensidige påvirkninger, som løbende skaber betingelser i familiens hverdagsliv.

Sammenfattende kan det således konkluderes, at *de problem- og forandringsforståelser, der ligger til grund for familierådgivning §11.3* beror på en forståelse af familiers problematikker, der ikke tager højde for den komplekse virkelighed, der udspiller sig i hverdagslivet. Dette er på den ene side et udtryk for, at familierådgivningen § 11.3 er en forebyggende indsats, som retter sig mod en relativt ressourcestærk målgruppe sammenholdt med andre indsatser af mere indgribende karakter, og på den anden side er det et udtryk for et politisk ønske kunne fortage en målrettet og målbar indsats, "*der sikrer sammenhæng mellem kommunens generelle og forebyggende arbejde og den målrettede indsats over for børn og unge med behov for særlig støtte.*" (Danske Love). Man kan således diskutere, hvorvidt der er en diskrepans mellem behovet for at skabe sammenhæng mellem det generelle og forebyggende arbejde på den ene side og familierådgivningens fokus på at afhjælpe familiens problematikker gennem en indsats primært rettet indadtil i familien. Netop når det drejer sig om børn og unge med behov for særlig støtte viser specialets analyse, at det er i mødet mellem familien og de sociale praksisser, de deltager i, at problematikkerne bliver markante og dermed får størst betydning for hverdagslivet.

På baggrund af specialets analyse kan det endvidere konkluderes, at familierådgivningens problem- og forandringsforståelser får den *betydning at børn og forældre, der har problematikker i hverdagslivet oplever en manglende sammenhæng mellem familierådgivningens indadrettede indsats og de mange forskellige problematikker, der opstår i relation til familiens øvrige hverdagsliv udadtil. Samtidig oplever både børn og forældre, at ansvaret for at løse problemerne for de omtalte "børn og unge med behov for særlig støtte"*

placeres hos forældrene, der gøres til målgruppe for den indsats, familierådgivningen yder, mens børnene kun inddrages sporadisk, og de øvrige parter udelades af betragtning.

Vurdering af specialets metodiske tilgang og videnskabelig kvalitet

Specialet har haft til formål at belyse de problemstillinger, der er rejst i det indledende problemfelt ud fra et børne- og forældreperspektiv. Den empiriske undersøgelse består af interviews med børn og forældre samt observationer af nogle af de familier, der blev interviewet. Det har betydet, at de oplevelser og indsigter, der fokuseres på i specialet, udspringer fra et særligt *subjektperspektiv*. Den viden og de pointer, som specialet bidrager med, repræsenterer derfor et særligt perspektiv, hvorfor de analytiske pointer kunne se anderledes ud, såfremt jeg havde stillet mig et *andet sted*.

Brugen af livsformsinterview som metode har resulteret i et systematisk og indsigtfuldt indblik i familiers hverdagsliv, fordi børn og forældre har kunne dele deres perspektiver og oplevelser af deres hverdagsliv og familierådgivningen med mig. I forbindelse med at deltage i undersøgelsen har børnenes bekymringer og usikkerhed vist sig at være begrundet i tidligere oplevelser med familiekonsulenter og andre fagprofessionelle, hvorfor børnene frygtede at jeg kom med samme problem- og forandringsforståelse som dem. Derfor har nogle samtaler krævet en større grad af fortrolighed og tillidsopbygning, førend det har været muligt at komme i kontakt med særligt børnene (jf. afsnittet *Etiske overvejelser*), hvorfor jeg har været opmærksom på at tydeliggøre mit eget ståsted i undersøgelsen samt min hensigt med denne.

Da specialets fokus har været på familiers *hverdagsliv*, havde det været nærliggende og relevant også at observere familiemedlemmerne i flere forskellige sociale praksisser, da det kunne bidrage yderligere til at belyse de problematikker i hverdagslivet, som netop udspiller sig *på tværs af og i mødet med* andre udadtil. Her har specialets undersøgelse dog været begrænset af Covid-19 pandemien og de politisk bestemte restriktioner, da det eksempelvis ikke har været muligt at følge børnene i deres hverdag i skolen eller til fritidsaktiviteter. Til trods for dette vurderer jeg dog, at jeg qua livsformsinterview og observationer har kunne opnå den fornødne genstandsadækvathed til at gøre empirien fyldestgørende og relevant.

Referenceliste

- Bell, N. (2008):** *Ethics in child research: rights, reason and responsibilities*. Children's Geographies, Vol. 6 nr. 1, pages 7-20.
- Boye Koch, A. (2013):** *Børns perspektiver på trivsel. Aktivitet og underaktivitet i børnehaven*. NORDIC EARLY CHILDHOOD EDUCATION RESEARCH. Vol. 6, Nr. 12, s. 1-21.
- Dreier, O. (2003):** *Subjectivity and Social Practice*. 2. edition. Aarhus: Center for Health, Humanity, and Culture, Department of Philosophy, University of Aarhus.
- Dreier, O. (2008):** *Psychotherapy in Everyday Life*. Cambridge University Press.
- Dreier, O. (2014):** *Intervention, evidensbaseret forskning og dagligliv*. I: Nordiske udkast, Årg. 42, nr. 1, s. 5-16.
- Grover, S. (2003):** *Social Research in the Advancement of Children's Rights*. Journal of Academic Ethics vol. 1, s. 119–130.
- Guldbrandsen, L. (2014):** Barns deltagelse i hverdagsliv og professionell praksis – en utforskende tilnærming. Univeristetsforlaget.
- Haavind, H. (2019):** *Livsformsintervjuet: En veiviser til subjektive erfaringer*. I: Hverdagsliv, barndom og oppvekst. Teoretiske posisjoner og metodiske grep. Af Jansen, Anne & Andenæs, Agnes (red.) Universitetsforlaget
- Holzcamp, K. (1998):** Daglig livsførelse som subjektvidenskabeligt grundkoncept. Nordisk udkast, nr. 2.
- Holzcamp, K. (2013):** *Psychology from the Standpoint of the Subject. Selected Writings of Klaus Holzcamp*. Schraube, Ernst og Osterkamp, Ute (red.) Palgrave Macmillian.
- Højholt, C. & Schraube, E. (2016):** *Toward a Psychology of Everyday Living*. I: Psychology and the conduct of everyday life. Af Schraube, Ernst og Højholt, Charlotte. Routledge.
- Højholt, C. (2012):** *Børn i vanskeligheder – en introduction*. I: Børn i vanskeligheder – samarbejde på tværs. Af Højholt, Charlotte. Dansk Psykologisk Forlag A/S. 1. udgave, 2. oplag.
- Højholt, C & Kousholt, D. (2012):** *Forskningssamarbejde og gensidige læreprocesser*. I: Børn i vanskeligheder – samarbejde på tværs. Af Højholt, Charlotte (red.) Dansk Psykologisk Forlag A/S. 1. udgave, 2. oplag.

Jacobsen, A. & Hestbæk, A. (2020): *Børns rettigheder – I socialfagligt og pædagogisk perspektiv*. Akademisk Forlag, 1. udgave, 1. oplag.

Jensen, B. (2014): *INDDRAGELSE AF UDSATTE BØRN OG UNGE I SOCIALT ARBEJDE - REEL INDDRAGELSE ELLER SYMBOLISK RETORIK?* Ph.d. Afhandling, Aalborg University Press, Det Samfundsvidenskabelige Fakultet

Juhl, P. (2014): På sporet af det gode børneliv: samfundets bekymring og børns perspektiver på problemer i hverdagslivet. Ph.d.-programmet Hverdagslivets Socialpsykologi. 1. udgave.

Juhl, P., Elmoose Andersen, M., Mikladal, S., Stanek, A. (2015): "Jeg troede bare ikke lige, det lå ved mig...": Inddragelse af forældre i det tværfaglige arbejde om inklusion. I: Dansk Pædagogisk Tidsskrift.

Kristensen, C; Hussain, M. (2016): Samfundsvidenskabelige metoder, hvad er det? I: Metoder I samfundsvidenskaberne. Af Kristensen, Catharina Juul & Hussain, M. Azhar (red.). Samfundslitteratur, 1. Udgave.

Kloppenborg, H., Ladekjær E. & Pedersen H. (2018): *Evaluering af projekt Bedre Børneinddragelse*. Viden om Velfærd – VIVE.

Kousholt, D. (2011): *Børnefællesskaber og familieliv - Børns hverdagsliv på tværs af daginstitution og hjem*. Dansk Psykologisk Forlag, Viborg.

Kousholt, D. (2012a): Muligheder i familiearbejde set fra børns og forældres hverdagsliv. I: *Børn i vanskeligheder – samarbejde på tværs*. Af Højholt, Charlotte (red.) Dansk Psykologisk Forlag A/S. 1. udgave, 2. Oplag.

Kousholt, D. (2012b): Family problems: exploring dilemmas and complexities of organising everyday family life. I: Hedegaard, M. et al. (red.): *Children, Childhood and Everyday Life: Children's Perspectives*. Information Age Publishing, Incorporated.

Kousholt, K. (2010): *Børneperspektiver, læring og evalueringspraksis*. I: Pædagogisk psykologisk tidsskrift. S. 485-498

Mørck, Y. (2016): *Feltstudiet*. I: Metoder I samfundsvidenskaberne. Af Kristensen, Catharina Juul & Hussain, M. Azhar (red.). Samfundslitteratur, 1. Udgave.

Rasmussen, K. (2006): *Børns steder: om børns egne steder og voksnes steder til børn*

Røn Larsen, M. (2012a): *Børneperspektiver fra grænselandet mellem almenklasse og specialklasse*. I: *Børn i vanskeligheder – samarbejde på tværs*. Af Højholt, Charlotte (red.) Dansk Psykologisk Forlag A/S. 1. udgave, 2. oplag.

- Røn Larsen, M. (2012b):** Hverdagslivets anekdotiske betydning – når børnelivet falder ud af helhedstænkningen. *Pædagogisk Psykologisk Tidsskrift*, 49/6, s. 400-412
- Røn Larsen, M. (2012c):** Inklusion og Diagnostiske udredninger – en analyse af institutionelle kravsbetydning for pædagogisk arbejde omkring børn i vanskeligheder. *Dansk Pædagogisk Tidsskrift* 4/12 s. 24 – 31
- Schwartz, I. (2013):** Familiearbejde i udvikling.
- Sommer, D. (2004a):** *Barndomspsykologi – Udvikling i en forandret verden*. Hans Reitzels Forlag, 2. udgave, 2. oplag.
- Sommer, D. (2004b):** *Barndomspsykologiske facetter*. Systime Academic, 1. udgave, 2. oplag.
- Staunæs, D. & Søndergaard, D. (2010):** *Interview i en tangotid*. I: Kvalitative Metoder i et interaktionistisk perspektiv. Interview, observationer og dokumenter af Järvinen, Margaretha & Mik-Meyer, Nanna (red.). Hans Reitzels Forlag.
- Strandbu, A. (2011):** Barnets deltagelse. Hverdagslige og vanskelige beslutninger. Universitetsforlaget
- Ulvik, O. & Gulbrandsen, L. (2015):** *Exploring children's everyday life: An examination of professional practices*. *Nordic Psychology*. Vol. 67, Nr. 3, 210–224, <http://dx.doi.org/10.1080/19012276.2015.1062257>
- Ulvik, O. (2014):** *Å utforske barns deltagelse i hverdagslivet: metodologiske refleksjoner*. I: Barns deltagelse i hverdagsliv og profesjonell praksis – en utforskende tilmærming. Af Gulbrandsen, Liv Mette (red.) Universitetsforlag.
- Poulsen, B. (2016):** *Semistrukturerte interviews*. I: Metoder i samfundsvidenskabene. Af Kristensen, Catharina Juul & Hussain, M. Azhar (red.). Samfundslitteratur, 1. Udgave.
- Perry, K., Jensen, I., Hansen, N., Ahrong, P. (2017)** *INKLUSION I BØRNEHØJDE – BØRNEPERSPEKTIVER PÅ LÆRING OG TRIVSEL*. Udarbejdet i samarbejde med Greve kommune og Egmont Fonden. Institut for Læring og Filosofi, Aalborg Universitet
- Warming, H. (2007):** Deltagende observation. I: Teknikker i samfundsvidenskabene. Af Fuglsang, L. m.fl. (red.). Roskilde Universitetsforlag
- Warming, H., Kampmann, J., Rasmussen, K. (2017):** *Kapitel 13: Børneperspektivet*. I: Interview med børn af Warming, Hanne; Kampmann, Jan; Rasmussen, Kim. Hans Reitzels Forlag

Hjemmesider:

Børnerådet A (u.å.): *FN's Børnekonventionen*. Lokaliseret 09.04.21 via: <https://www.boerneraadet.dk/boernekonventionen>)

Børnerådet B (u.å.): *Om Børnerådet*. Lokaliseret 23.05.21 via: <https://www.boerneraadet.dk/om-boerneraadet>

Danske Love (u.å.): *ServiceLOVEN § 11*. Lokaliseret 16.04.21 via: <https://danskelove.dk/serviceLOVEN/11>

Den Store Danske (u.å.): *Tabula Rasa*. Lokaliseret 27.05.21 via: https://denstoredanske.lex.dk/tabula_rasa_-_fremmedord

Social- og Ældreministeriet (2021): *Børnene Først: Et trygt hjem og fere rettigheder til udsatte børn*. Lokaliseret 23.05.21 via: https://sm.dk/media/19457/boernene_foerst_t.pdf

Socialstyrelsen (2021): *Styrket inddragelse af børn og unge i egen sag*. Lokaliseret 06.03.21 via: <https://socialstyrelsen.dk/projekter-og-initiativer/born/styrket-inddragelse-af-born-og-unge-i-egen-sag>

Bilag

Bilag 1: Familierådgivningens rammer

Bilag 2: Mødenotater

Bilag 3: Invitation til familier

Præsentation af familierne

F1: Carla

F1: Observation

F2: Laura

F2: Observation

F3: Forældre

F3: Merle

F3: Frigga

F3: Observation

F4: Rikke

F5: Tanja

F5: Observation

F6 – Stina